

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

**ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

***ПОРТФОЛІО ЯК АЛЬТЕРНАТИВНИЙ СПОСІБ
ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ
ШКОЛЯРІВ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ***

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

студентка 6 курсу, 610 групи

спеціальності 013 «Початкова освіта»

РОМАНЮК МАРІАННА ІВАНІВНА

***Керівник:* кандидат педагогічних наук,
доцент Предик А.А.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 4/1 від 16 листопада 2021 р*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

ЧЕРНІВЦІ – 2021

ЗМІСТ

Вступ	3
Розділ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ПОРТФОЛІО В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ	7
<i>1.1. Проблема оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в освітній практиці</i>	7
<i>1.2. Характеристика портфоліо як технології формувального оцінювання</i>	14
<i>1.3. Аналіз основних видів портфоліо молодшого школяра в Новій українській школі</i>	23
<i>1.4. Констатувальне дослідження стану використання порт фоліо в умовах Нової української школи</i>	32
<i>Висновки до першого розділу</i>	49
Розділ 2. ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ПОРТФОЛІО ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО СПОСОБУ ОЦІНЮВАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ	50
<i>2.1. Педагогічні умови використання портфоліо молодшого школяра</i>	50
<i>2.2. Особливості підготовка майбутніх вчителів до використання портфоліо молодшого школяра</i>	59
<i>2.3. Методичний інструментарій щодо використання портфоліо учня в Новій українській школі</i>	66
<i>Висновки до другого розділу</i>	74
Загальні висновки	76
Список використаних джерел	82
Додатки	89

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап розвитку вітчизняної освіти характеризується активними реформами, спрямованими на докорінну зміну освітньої парадигми, переорієнтацією на гуманістичні цінності. В рамках реалізації Концепції «Нової української школи» фокус уваги чітко спрямований на особистість учня, як найвищу соціальну цінність. Відповідно, педагогічні зусилля докладаються з метою найбільш повно та всебічно розвинути його розумові, фізичні та творчі здібності, дати важливі життєві орієнтири, сформувати компетентності, які дозволять успішно самореалізуватися у дорослому особистому та соціальному житті, стати справжнім професіоналом своєї справи, свідомим та активним громадянином. Зміни у освітньому просторі є комплексними, відбуваються згідно принципів, завдань та вимог, закріплених у Законах України «Про повну загальну середню освіту», «Про освіту», у Державному стандарті початкової загальної освіти, власне у Концепції НУШ та в інших нормативних документах. Однією з базових умов їх запровадження виступає зміна способів оцінювання навчальних досягнень учнів. Підхід, за якого основна увага під час оцінювання приділялася обсягу та якості накопичених учнем теоретичних знань, у сучасних умовах не є ефективним, оскільки звужує функції оцінювання і цим суттєво обмежує можливості всебічного розвитку учнів. Ефективне формування ключових та предметних компетентностей вимагає використання нових підходів до оцінювання навчальних досягнень школярів, застосування форм та способів, за яких актуалізуються його мотиваційна, розвивальна, діагностична, коригувальна та прогностична функції, та які дають учителю можливість системно відстежувати особистісний розвиток кожного учня. Забезпеченню індивідуальної траєкторії розвитку кожного школяра, прогресу в опануванні навчальним досвідом як основою компетентності, сприяє використання інструментарію формувального оцінювання. Портфоліо – це технологія формувального оцінювання, побудована на систематизації учнівських робіт як матеріального (документального) свідчення їх особистісних досягнень. Використання портфоліо створює можливості для усвідомлення учнями критеріїв оцінювання,

цілей власної навчальної діяльності, розвитку відповідальності за її результати, самостійності, забезпечує полісуб'єктність оцінювальної діяльності, дієве співробітництво учня, його батьків та педагога. Завдяки можливості чітко визначити та врахувати індивідуальні особливості учнів, їх здібності, інтереси, нахили та потреби, портфоліо дозволяє вчителю надзвичайно ефективно мотивувати, заохотити кожного школяра до більшої активності в усіх сферах його життя. Але оскільки вітчизняна педагогіка ще не накопичила достатній досвід застосування портфоліо, на практиці його потенціал не завжди реалізується повною мірою. Для зміни ситуації необхідно поглибити та уточнити теоретичні уявлення про сутність та зміст портфоліо, визначити основні досягнення та недоліки в організації його використання в НУШ на сучасному етапі, а також запропонувати шляхи до вирішення проблемних аспектів у застосуванні цього альтернативного способу оцінювання навчальних досягнень учнів. Тому обрана для магістерського дослідження тема «Портфоліо як альтернативний спосіб оцінювання навчальних досягнень школярів у НУШ» є актуальною.

Ступінь наукового дослідження теми. Ефективна організація оцінювання завжди була і залишається важливою проблемою теорії навчання. У попередні періоди до її вирішення зверталися такі корифеї педагогічної думки як: Я.А.Коменський, К.Д. Ушинський, Х.Д. Алчевська, В.О. Сухомлинський та інші. Вони заклали основи для визначення змісту оцінювання та його завдань, обґрунтували його вплив на розвиток учнів, відстоювали пріоритетність врахування у процесі оцінювання індивідуальних особливостей школярів, поваги до їх особистості тощо. Пошуки нових форм та способів оцінювання суттєво активізувалися у добу серйозних соціальних зрушень, починаючи з 1980-1990-х рр. Значний внесок у вдосконалення традиційних та у розробку альтернативних способів оцінювання здійснив Ш.О. Амонашвілі та інші видатні педагоги-новатори того періоду. Реформування вітчизняної освітньої системи останнім часом також суттєво підсилило увагу вчених до проблеми оцінювання. Зміст та сутність різних форм та способів оцінювання, їх переваги та недоліки, поглиблено досліджували: Н.В. Буханевич, Т.М.Канівець, О.Г.

Кузьмінська, Дж. Пейн та інших вчених. Науково-психологічне підґрунтя використання портфоліо як альтернативного способу оцінювання, особливості впливу оцінювання на розвиток особистості сформульовані у дослідженнях О.М. Біляковської, Л.С. Виготського, Є.М. Калюжної, Т.А. Каткової, А.М.Кендюхової, Г.С. Костюка, О.М. Леонтьєва, С.Л. Рубинштейна та інших вчених. Методичні аспекти реалізації різних способів формувального оцінювання у практиці НУШ розкрито у дослідженнях: Н.М. Бібик, Н.Б. Ларіонової, Н.В.Морзе, О.В. Онопрієнко, О.В. Стребної, О.Л. Фідкевич, О.І. Щербак та ін. Педагогічні умови ефективного оцінювання в умовах компетентнісного підходу проаналізували: Н.В. Гора, О.О. Єжова, О.В. Кміть, І.М. Коберник, О.В. Пожидаєва, В.С. Редайло та ін. Зарубіжн досвід використання портфоліо розкрили у своїх роботах: Н.М. Деньга, І.М. Коберник, О.І. Локшина, О.В. Ярова та ін. Загалом вітчизняним та зарубіжним вченим вдалося переконливо довести значення оцінювання як вагомого ресурсу для всебічного особистісного розвитку сучасних учнів, як дієвого інструменту виявлення прогресу у формуванні компетентностей учасників освітнього процесу. Проте, комплексних досліджень портфоліо як альтернативного способу оцінювання навчальних досягнень школярів у НУШ ще не має. Це обумовило вибір теми магістерського дослідження.

Мета дослідження полягає у розкритті сутності, видів портфоліо молодшого школяра та обґрунтуванні шляхів використання портфоліо як альтернативного способу оцінювання навчальних досягнень школярів в НУШ.

Задачі дослідження визначені з огляду на поставлену мету, для її досягнення необхідно:

1. Проаналізувати науково-методичну та педагогічну літературу з метою розкриття сучасних способів оцінювання навчальних досягнень учнів та визначити сутність, види та особливості портфоліо молодшого школяра.

2. З'ясувати стан використання портфоліо як альтернативного способу оцінювання навчальних досягнень школярів в Новій українській школі.

3. Обґрунтувати шляхи використання портфоліо молодшого школяра як альтернативної технології формувального оцінювання.

4. Розробити методичний інструментарій щодо підвищення ефективності використання портфоліо в Новій українській школі.

Об'єкт дослідження – система оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів.

Предмет дослідження – шляхи використання портфоліо як альтернативного способу оцінювання навчальних досягнень учнів Нової української школи.

Для досягнення мети та виконання поставлених задач використано такі **методи дослідження**: теоретичні – вивчення й аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми оцінювання навчальних досягнень молодших школярів, порівняльний аналіз і синтез, структурування, класифікація, узагальнення науково-теоретичних і практичних результатів; емпіричні – спостереження за освітнім процесом у початковій школі, опитування, тестування, бесіди з учителями початкових класів і молодшими школярами; педагогічний експеримент.

Теоретичне значення дослідження. У даному магістерському дослідженні поглибленні та уточненні науково-теоретичні уявлення про зміст, призначення та завдання портфоліо як альтернативного способу оцінювання навчальних досягнень школярів, про переваги портфоліо як технології формування оцінювання, а також про специфіку і стан використання основних різновидів портфоліо у НУШ.

Практичне значення дослідження. Сформульовані у даному магістерському дослідженні положення щодо педагогічних умов та методичних аспектів використання портфоліо можуть бути використані у процесі підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, у практичній діяльності вчителів, для більш повної реалізації потенціалу даного альтернативного способу оцінювання у НУШ.

Структура дослідження. Магістерське дослідження складається зі вступу, двох розділів та підрозділів, висновків та списку використаних джерел з 80 позицій. До дослідження додаються 5 додатків.

РОЗДІЛ I. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ ПОРТФОЛІО В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

1.1. Проблема оцінювання навчальних досягнень молодших школярів в освітній практиці

Особливістю освітнього процесу є його зорієнтованість на розвиток, на досягнення певного результату. Соціум очікує від освітян, що молодше покоління набуде певного обсягу знань і, особливо, вмінь їх застосовувати, що в нього будуть сформовані необхідні для подальшого успішного життя риси та якості, система цінностей, які забезпечать ефективну соціалізацію а також професійну та особистісну самореалізацію молодої людини. І хоча цілі, які суспільство ставило перед освітянами, не були якоюсь константою, а змінювалися у залежності від соціальних потреб та запитів, необхідність отримувати певні результати та, відповідно, їх оцінювати, була притаманна освіті майже від її зародження. Тому сучасні способи оцінювання необхідно розглядати як результат тривалого та досить складного педагогічного пошуку.

Стислий історичний огляд показує, що педагоги завжди наполегливо шукали ефективні способи оцінювання, змінювали наявні, вдосконалювали їх, пропонували нові, більш дієві. Одним із перших закладати основи наукової бази оцінювання розпочав видатний чеський педагог Я.-А. Коменський. У своїй дидактичній праці «Закони добре організованої школи» він зазначав про суттєвий вплив на учнів шкільних іспитів. За періодичністю здійснення вчений виділяв іспит годинний, денний, тижневий, місячний, триместровий та річний. Також засновник гуманістичної педагогіки зауважував про важливість постійного контролю вчителя, спостереження, періодичних запитань, спрямованих на виявлення ступеню розуміння учнем навчального матеріалу, з яким працює клас [28]. Загалом, пори те, що ці думки були сформульовані біля чотирьохсот років тому, вони значною мірою продовжують бути актуальними.

На українських землях оцінювання в історичному минулому здійснювалося, переважно, у формі оцінних суджень педагогів. Наприклад, у такому прогресивному на той час закладі, яким була Києво-Могилянська академія, оцінні судження варіювалися від «вельми туп» до «вельми

прилежний». Уніфікована бальна система з'явилася на початку XIX ст. і спочатку була цифровою, складалася з чотирьох балів, від «1» до «4». В кінці XIX ст. почали використовуватися різні системи оцінювання: словесна (від «відмінно» до «слабко») та бальні (п'яти, семи та дванадцятибальна) [8, с. 2].

У наступний період вітчизняні педагоги, зокрема, К.Д. Ушинський, намагалися вдосконалити шкільне оцінювання, досить гостро критикували бальну систему. Видатний дидакт у книзі «Рідне слово» серед особливостей бального оцінювання відзначав негативний вплив на моральний стан учнів, на їх успіхи у навчанні та навіть на сам процес викладання. Він пропонував вчителям замість балів докладно описувати у класних книжках навчальні досягнення та поведінку кожного учня [75, с. 45].

Інша видатна українська вчена-педагог кінця XIX – початку XX ст. Х.Д. Алчевська також заперечувала значення бального оцінювання, у статті «Характеристики учнів замість балів» вона наголошувала на необхідності використовувати словесні методи, оскільки цифрова форма не забезпечує повну характеристику морального і розумового розвитку школярів [Цит. за: 44, с. 83].

Із початку радянської доби перевага була остаточно віддана бальному оцінюванню [55] і вже у першій третині XX ст. досить чітко почали проявлятися такі його недоліки, як зниження самооцінки учнів з недостатніми успіхами, залежність статусу учня у колективі від його оцінок, визначення за оцінками його особистісної цінності тощо [7, с. 21].

Зазначені недоліки досить чітко бачили вчителі та вчені, педагоги і психологи. Тому з другої половини XX ст. розпочався пошук шляхів вдосконалення процесу шкільного оцінювання. До прикладу, видатний вітчизняний психолог Г.С. Костюк, наслідуючи та розвиваючи положення, розроблені К.Д. Ушинським, вбачав у шкільній оцінці дієвий інструмент психолого-педагогічного впливу. Оцінка, на думку вченого, не повинна лише «кваліфікувати» здійснену учнем роботу. Її роль є набагато ширшою і включає сприяння усвідомленню учнем своїх досягнень та недоліків, формуванню у нього відповідальності за результат та мотивування до досягнення ще кращих результатів. Ознаками шкільної оцінки мають бути: конкретність,

об'єктивність, справедливість, зрозумілість учневі, а також мотиваційний потенціал [30, с. 459].

Видатний вітчизняний педагог В.О. Сухомлинський у статті «Оцінки мають бути вагомими» пропонував розглядати оцінку не як окремий засіб контролю, а в якості дієвого інструменту виховання, за допомогою якого педагоги можуть простимулювати учня до активної розумової діяльності. Умовою адекватного та ефективного оцінювання педагог слушно називав довірчі стосунки між учнем та вчителем. Серед шляхів вдосконалення шкільного оцінювання В.О. Сухомлинський пропонував:

- зменшити кількість оцінок, але при цьому підвищити їх вагомість;
- відмовитися від незадовільних оцінок у ситуації, коли учень об'єктивно не здатний з певних причин опанувати навчальний матеріал та не поспішати виставляти її і в інших випадках;
- відмовитися від оцінки взагалі, якщо в учнів «туманні», неточні знання;
- спочатку домогтися, щоб учень знав матеріал, а тоді вже оцінювати його;
- використовувати оцінку для підвищення оптимізму учнів у навчанні тощо [72, с. 466].

З наведених міркувань простежується глибоке розуміння педагогами ХХ ст. сутності та ролі шкільної оцінки, її здатності впливати на загальний розвиток дитини, неефективності, безперспективності використання низьких балів. Тому викладені положення є цілком сучасними.

У 80-х рр. ХХ ст. педагог-новатор Ш.О. Амонашвілі в рамках експериментальної роботи відмовлявся від бальної оцінки, використовував, натомість, змістовні форми: самооцінювання, взаємооцінювання, колективне оцінювання. Він зробив висновок про необхідність перебудови існуючої на той час дидактичної системи та запровадження гуманістичного оцінювання, яке забезпечує:

- управління навчальним процесом та шкільним життям на основі інтересів учнів;
- оптимістичне ставлення до можливостей та здібностей учнів;

- співпрацю педагога та учнів у навчально-виховному процесі, поєднання їх зусиль для спільного розв'язання навчальних завдань;
- етичне ставлення до кожного учня, повагу до його гідності, що сприяє моральному розвитку школяра, реальному засвоєнню ним моральних норм та соціальних цінностей [1;2;3;4].

Зусилля провідних вітчизняних психологів та педагогів змінювали ставлення освітян і соціуму до шкільної оцінки. В українському педагогічному словнику, який був виданий у 1997 р., оцінку вже пропонується розуміти в якості визначення та наступного вираження в умовних знаках (балах) та оцінних судженнях педагога «ступеня засвоєння учнями знань, умінь та навичок, згідно зі шкільними програмами, а також рівня їх старанності та стану дисципліни» [13, с. 245].

На сучасному етапі усвідомлення значення та сутності оцінювання суттєво поглибилося. Наприклад, вітчизняна вчена-педагог О.В. Онопрієнко пропонує вважати оцінювання процедурою «визначення результатів навчання здобувачів освіти». Вчена акцентує увагу на діагностувальному складнику оцінювальної діяльності, якою охоплюються всі учасники освітнього процесу, і яка втілюється у виявленні здобутків «в оволодінні змістом предмета чи курсу, якості результатів навчання – компетентностей (знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистісних властивостей), які набуває та/або здатна продемонструвати особа на певному етапі навчання» [51, с. 70].

Інша вітчизняна вчена-педагог А.М. Кендюхова слушно уточнює, що бальна оцінка здатна мотивувати учня із достатньо високим рівнем навчальних досягнень, натомість, учнів, які характеризуються недостатньою сформованістю процесів пізнання, мовлення та низьким рівнем здатності до саморегуляції, педагоги змушені оцінювати низькими балами, відповідно, мотивувальна функція оцінки практично перестає працювати. Натомість, для таких учнів з кожною наступною оцінкою посилюється негативний ефект, який проявляється у вигляді непевності у власних силах, зниженні самооцінки, у загальному гальмуванні розвитку учня [23, с. 138].

Особливо небезпечним такий вплив, природно, є для учнів початкових класів, які ще не спроможні правильно сприймати негативний результат власної діяльності, відокремити негативну оцінку від загального негативного ставлення вчителя до них особисто [6, с. 55]. Тому необхідно застосовувати такі способи оцінювання, які здатні виробити в дитини адекватне ставлення до своїх помилок, що є неминучими у процесі опанування новими знаннями та вміннями. Потрібно, щоб оцінювання сприяло самоствердженню дитини у новій для неї ролі учня, забезпечувало встановлення довірчих стосунків з педагогом та з однокласниками, надихало дитину до навчання, стимулювало її пізнавальну активність.

Сучасна вітчизняна вчена-педагог О.І. Щербак привертає увагу до концепції «Оцінювання для навчання», суть якої полягає в тому, щоб більш повно реалізувати потенціал шкільного оцінювання, не обмежуватися визначенням результату вивчення передбаченого програмою матеріалу, а поєднати зусилля педагога і дитини для відстежування динаміки учня та для планування його навчальної траєкторії на майбутнє [79, с. 127]. Вказана концепція відповідає обраному сучасною освітою курсу щодо реалізації компетентісного підходу. Вона дозволяє подолати недоліки традиційного оцінювання, подолати його акцент на тому, що учень не вміє, переключити увагу на досягнення учня, на його індивідуальний розвиток.

На даний час у НУШ педагоги застосовують аутентичне оцінювання, серед основних форм та методів якого слід вказати на:

- педагогічне спостереження;
- ведення записів;
- зворотний зв'язок тощо та ін. [39]. Загалом, вчителі НУШ відходять все далі від використання бального оцінювання, контрольних завдань в якості джерела інформації про учня, адже це не є достатньо ефективним в умовах сучасної освіти.

Зараз шкільне оцінювання у НУШ виконує широкий спектр функцій: контролюючу, навчальну, діагностико-коригуючу, стимулюючо-мотиваційну, розвивальну, виховну, прогностичну та управлінську [45, с. 45-46].

Змінилася у НУШ, порівняно із попередніми періодами, і загальна мета оцінювання: з інструменту визначення успішності воно перетворюється на засіб розвитку та навчання не лише учнів, а й педагога [39].

Цілями, які забезпечують досягнення цієї основної мети є:

- порівняння реального рівня сформованості в учня компетентностей з очікуваними результатами;
- забезпечення прогресу кожного учня;
- виявлення учнів, яким необхідна допомога у навчанні;
- встановлення необхідності зміни системи методів викладання;
- встановлення необхідності перегляду частини навчальної програми;
- інформування батьків про динаміку розвитку дитини;
- сприяння усвідомленню самими учнями власних можливостей, моментів, що потребують докладання додаткових зусиль [39].

Засадами оцінювальної діяльності у НУШ виступають компетентнісний, діяльнісний та суб'єкт-суб'єктний підходи, які забезпечують партнерські взаємовідносини вчителів, учнів та їхніх батьків. Згідно рекомендацій МОН України, застосовується формувальне та підсумкове оцінювання:

- формувальне оцінювання здійснюється постійно, забезпечуючи безперервне відстеження динаміки особистісного розвитку школярів, їх просування на шляху оволодіння навчальним досвідом, як основи компетентності;

- підсумкове оцінювання навчальних досягнень поділяється на тематичне та завершальне. Підсумкове тематичне оцінювання здійснюється відповідно до результатів опанування учнем однієї чи декількох передбачених програмою з навчального предмету тем або розділу. Воно відбувається протягом усього навчального року. Мета підсумкового завершального оцінювання полягає в тому, щоб визначити освітні завдання для реалізації індивідуального підходу до учня під час подальшого навчання [41].

Простежуються відмінності у механізмі реалізації підсумкового тематичного та завершального оцінювання:

– тематичне є вербальним і засновується на результатах виконання учнем діагностичних робіт (як усних, так і письмових), розроблених на засадах компетентнісного підходу. За формою діагностичні завдання можуть бути: тестовими, комбінованими, практичними, у вигляді усного опитування тощо. Вибір конкретної форми здійснює педагог з огляду на особливості учнів, зокрема, на ступінь їх готовності до виконання певного виду завдань;

– завершальне підсумкове оцінювання окремих діагностичних робіт не передбачає. Його зміст становить узагальнення інформації про особливості «навчального поступу» учнів: педагог в рамках здійснення даного виду підсумкового оцінювання засновується на: власних педагогічних спостереженнях, на результатах тематичного підсумкового оцінювання та на аналізі портфоліо учнів. Результат підсумкового завершального оцінювання вчитель фіксує у Класному журналі та в учнівських свідоцтвах досягнень [42].

Серед завдань, вирішенню яких сприяє формувальне оцінювання, необхідно, перш за все, вказати на:

- мотивацію школярів до навчання, до покращення своїх результатів;
- сприяння забезпеченню оптимального темпу індивідуального розвитку кожної дитини;
- формування в школярів упевненості у власних силах, здатності бачити свої сильні сторони;
- формування здатності конструктивно сприймати власні помилки;
- ефективний зворотній зв'язок щодо особливостей сприймання та засвоєння учнями навчального матеріалу, який подає вчитель;
- безперервне поетапне діагностування навчальних досягнень та розвитку особистості кожного школяра [41].

Формувальне оцінювання також відрізняється від інших видів власним об'єктом та відсутністю формальних критеріїв [78]. Зокрема, згідно затверджених МОН України методичних рекомендацій, об'єкт формувального оцінювання є подвійним та охоплює:

- власне процес навчання учнів;
- результат їх навчальної діяльності на конкретному етапі.

Індивідуальний підхід забезпечується тим, що єдині чіткі критерії у формульованому оцінюванні відсутні: вчитель уповноважений самостійно їх добирати, поступово залучаючи до цього процесу самих учнів. В якості орієнтирів для визначення критеріїв він спирається на результати навчання та компетентності, передбачені у Державному стандарті початкової освіти [16], а також на очікувані навчальні результати згідно програми з предмету.

Отже, способи оцінювання навчальних досягнень учнів пройшли тривалий шлях розвитку. Вони постійно змінювалися, вдосконалювалися відповідно до змін освітньої парадигми. Сучасний етап розвитку освіти, що позначився реалізацією компетентнісного підходу та гуманістичної дитиноцентристської парадигми, обумовлює необхідність використання альтернативних бальній оцінці способів оцінювання. Оцінювання у НУШ повинне забезпечувати розвиток гармонійної особистості учня, його здатності до адекватної самооцінки, певності у власних силах, самостійності та відповідальності. Воно спрямоване на те, щоб не обмежувати учня єдиними для всіх формальними стандартами, а відобразити повною мірою індивідуальний прогрес кожної дитини, залежно від її потреб, здібностей, характеру та інших особистісних якостей.

1.2. Характеристика портфоліо як технології формульованого оцінювання

Сучасний етап розвитку освіти характеризується активним пошуком нових шляхів та можливостей для того, щоб повною мірою розвивати особистість кожного учня, якомога точніше враховувати його індивідуальність, характер, нахили, здібності та інтереси. Одним з основних інструментів виступає компетентнісний підхід, реалізація якого тісно взаємопов'язана з розвитком в учнів таких якостей, як активність, ініціативність, здатність до творчого підходу при вирішенні завдань, до планування власної діяльності, самооцінювання та рефлексії тощо.

У процесі формування та розвитку цих особистісних якостей школярів вагому роль відіграє оцінювання. Але не всі його форми та види є з цього

погляду однаково ефективними. Найбільше сприяє розвитку вказаних та інших важливих характеристик учнів саме формувальне оцінювання. Його значення підтверджується тим, що на формувальному характері оцінювання навчальних результатів та особистих досягнень учнів, починаючи з першого класу, наголошує МОН України, зокрема, у наказах, якими затверджені методичні рекомендації з оцінювання учнів [42; 46; 47].

Вчені-педагоги високо оцінюють значення формувального оцінювання для реалізації актуальної освітньої парадигми. До прикладу, О.Л. Фідкевич привертає увагу до його другої назви: «Оцінювання для навчання». Вчена вказує на те, що засобами формувального оцінювання забезпечується:

- адресна (індивідуалізована) підтримка кожного учня;
- активізація його початкової діяльності;
- формування в школярів здатності до визначення власних способів навчальної діяльності та до реалізації індивідуальних навчальних стратегій;
- і, як наслідок, загальне підвищення рівня якості освіти [77, с. 17].

З таким підходом до формувального оцінювання погоджуються і інші вітчизняні вчені. Зокрема, Н.В. Морзе, О.В. Барна та В.П. Вебер зауважують про таку особливість даного виду оцінювання, як постійна тісна взаємодія вчителя та учня, які спільними діями надають йому саме формувального характеру. Позитивний ефект формувального оцінювання, на думку вчених, забезпечується тим, що воно сприяє однаково розумінню обома суб'єктами навчання – і вчителем, і учнем, цілей навчання та його очікуваних результатів [45, с. 47]. Дійсно, завдяки формувальному оцінюванню, вчитель на кожному етапі має можливість побачити досягнення учня, порівняти їх із попередніми, обрати, за потреби, коригуючі засоби. Учень, своєю чергою, більш чітко розуміє, чого від нього очікують, який результат він вже має, а до якого слід прагнути, він бачить власний прогрес (або його відсутність).

Інша вітчизняна вчена-педагог, фахівчиня у сфері шкільного оцінювання О.В. Онопрієнко вказує на те, що формувальне оцінювання є невід'ємним елементом реалізації компетентнісного підходу. Це механізм, вміло скориставшись яким, вчитель має змогу максимально ефективно скеровувати

розвиток кожного учня, спираючись на його індивідуальні відмінності та особливості, забезпечувати при цьому глибоке розуміння динаміки власного розвитку самою дитиною. Формувальне оцінювання дає педагогу вичерпні дані про реальний стан здобутків учня у навчанні, на основі яких він може своєчасно бачити проблемні аспекти і правильно обирати засоби для їх усунення [52; 53, с. 41].

Формувальному оцінюванню притаманні особливості, які вигідно відрізняють його від традиційних, але вже дещо застарілих форм оцінювання:

- вербальний характер (у початковій школі);
 - суб'єкт-суб'єктна взаємодія вчителя та учня;
 - активне залучення кожного учня у процеси самооцінювання та самоконтролю;
 - здатність замотивувати учня, надихнути його на докладання нових зусиль у навчальній діяльності;
 - спроможність спонукати учня усвідомлено виявляти свої здобутки;
 - сприяння формуванню в учня навичок активно застосовувати набуті знання та вміння для виконання завдань, що мають чітку зорієнтованість на практичну діяльність [40;41;42].
- Вказані особливості формувального оцінювання цілком обґрунтовано можна вважати його перевагами, порівняно з іншими способами, які мають місце у навчально-виховній практиці школи.

До прикладу, порівняння формувального оцінювання з підсумковим переконливо доводить необхідність розширювати його використання у школі. На це орієнтують і вчені, які поглиблено вивчають практику НУШ. Зокрема, І.М. Коберник вказує на основні ознаки підсумкового оцінювання, такі, як: оцінювання результату, необхідність винести чітке оціночне судження, стандартизованість та акцент на недоліках (адже, підсумкове оцінювання показує їх наявність або відсутність). Вчена слушно зазначає, що даний вид оцінювання не може повною мірою задовольнити потреби сучасної школи, недостатньо забезпечує мотивування учнів, їх активність, далеко не завжди сприяє підвищенню їх самооцінки та самостійності у навчанні [25]. Доцільно доповнити міркування вченої і вказати, що підсумкове оцінювання обмежує

певною мірою і вчителя, який має чітко дотримуватися встановленої процедури та критеріїв оцінювання і тому позбавлений можливості простимулювати учня, який продемонстрував прогрес, підвищив власний результат, але все ще не дотягує до кращого балу. Вважаю, що саме тут основний недолік підсумкового оцінювання, зокрема використання балів: часто неможливо порівняти успіхи дитини з її попередніми результатами, побачити індивідуальний прогрес, особливо, якщо він поки що незначний. Натомість, такі учні порівнюються з іншими, можливо більш здібними або від природи більш активними та жвавими дітьми, і таке порівняння показує їм їх відставання, тому негативно впливає на особистість.

Натомість, формувальне оцінювання завжди є позитивним, дає можливість оцінити сам процес, його якість та динаміку, а не кінцевий результат, воно індивідуалізоване та забезпечує зворотній зв'язок педагога з учнем. Спільними рисами формувального та підсумкового оцінювання є потреба у критеріях, застосування засобів вимірювання (відмінних) та високий ступінь доказовості [57].

Отже, якщо порівняти традиційне оцінювання та формувальне, можна визначити їх ключові відмінності. Традиційне забезпечує оцінювання знань, які учні набули з певного навчального предмету, дає вчителю можливість ранжувати навчальні результати школярів. Натомість, формувальне дозволяє визначити результати їх діяльності, тобто є більш розширеним і дає педагогу можливість побачити процес навчання та розвитку цілком, в тому числі простежити динаміку розвитку учня, включно з його особистісними якостями. Якщо в рамках традиційного оцінювання оцінюється кінцевий результат, то формувальне забезпечує можливість оцінити активність учня, його самостійність у навчанні та здатність до взаємодії з іншими учасниками навчального процесу. Відрізняється і суб'єкт оцінювання: в традиційному це педагог, а під час формувального оцінювання самостійним і цілком повноправним суб'єктом виступають самі учні, які здійснюють самооцінювання або взаємно оцінюють діяльність один одного.

У наказі МОН України зазначено, що способами здійснення формувального оцінювання виступають:

- педагогічне спостереження за навчанням учнів, а також за іншими видами їх діяльності;
- аналіз продуктів діяльності учнів: їх портфолію, результатів діагностичних робіт та їх попередніх досягнень;
- самооцінювання учнів та взаємне оцінювання ними результатів діяльності;
- оцінювання батьками соціалізації школярів та їх особистісного розвитку;
- прийоми, здатні забезпечити ефективний зворотній зв'язок щодо засвоєння учнями пропонованого навчального матеріалу, такі, як: «Мікрофон», «Світлофор» та ін. [42].

З наведеного видно, що одним зі способів формувального оцінювання виступає портфолію. Ця назва походить з італійської мови (від слова «*portafoglio*») і перекладається буквально, як «тека з документами». З італійської термін був запозичений до англійської мови, завдяки їй він поширився по всьому світу [17]. Спочатку термін застосовувався, головним чином, у бізнесі та у політиці, для позначення документів, зібраних з певною метою. Поширеним прикладом є створення портфолію певного об'єкту з метою надати потенційним інвесторам вичерпну інформацію про його розвиток, сучасний стан, перспективи тощо.

У педагогічній сфері термін «портфолію» почав використовуватися з 1990-х років. Протягом останнього десятиліття ХХ ст. в усьому світі поняттям «портфолію» педагоги почали позначати інноваційну форму оцінювання, побудовану на засадах накопичення змістовної інформації, яка забезпечує дійсно максимально індивідуалізоване та об'єктивне оцінювання [58; 73].

Вчена О.Г. Кузьмінська вказує, що сучасні портфолію у педагогіці не обов'язково мають текстовий формат, що відбувається перехід від паперового варіанту до електронного. Таке розширення можливостей при роботі з портфолію є доволі зручним, робить дану форму все більш поширеною. Нині з

портфоліо активно працюють не лише адміністрація школи та педагоги, а й батьки учнів, самі школярі [31].

Втім, попри зростаючу популярність портфоліо, серед освітян ще не вироблено єдиного загальноприйнятого визначення змісту даного поняття. Так, до прикладу, авторитетна вітчизняна фахівець з педагогічного оцінювання Т.М. Канівець пропонує розглядати портфоліо в якості сучасного способу фіксації, а також накопичення та подальшого оцінювання індивідуальних здобутків протягом певного навчального періоду [21, с. 45].

Також у педагогічних джерелах портфоліо визначається в якості систематичного збору робіт учнів, який здійснюється відповідно до поставленої мети [63]. Особливість даного визначення в тому, що воно передає скоріше не зміст поняття, а алгоритм діяльності в рамках створення портфоліо.

Також портфоліо визначається як спосіб педагогічного оцінювання, що є автентичним, тобто найбільш близьким до реального індивідуалізованого оцінювання, зорієтованим не лише на власне процес оцінювання, а й на саме оцінювання безпосередньо [19].

На переконання О.Г. Кузьмінської, яке видається цілком слушним, портфоліо потрібно розглядати не лише як сучасну форму оцінювання, а й як ефективний засіб рефлексії школярів [31]. Причому оцінювання та рефлексія відбуваються у єдності, є взаємно обумовленими та сприяють взаємному розвитку та вдосконаленню.

Н.М. Бібік та інші автори poradника для вчителів НУШ визначають портфоліо в якості:

- технології оцінювання;
 - педагогічного інструменту, здатного продемонструвати досягнення школяра;
 - спеціально спланованої та організованої індивідуальної добірки документів та матеріалів, здатної продемонструвати динаміку розвитку школярів в різних сферах, визначені міру докладених ними зусиль [50, с. 99].
- Дане визначення є найбільш розгорнутим, порівняно із іншими, але при цьому

воно, на наш погляд, найбільш змістовно розкриває сутність портфоліо у педагогіці.

Портфоліо як альтернативний спосіб оцінювання забезпечує виконання важливих педагогічних завдань. Вітчизняна вчена-педагог О.Г. Кузьмінська основними завданнями портфоліо вважає:

- постійну підтримку високого рівня мотивації школярів;
- безперервне заохочення активності та самостійності учнів;
- сприяння розширенню можливостей самоосвіти;
- розвиток в школярів навичок оцінної діяльності та рефлексії;
- вдосконалення таких ключових вмінь, як постановка мети, цілепокладання, планування [31].

У методичних матеріалах НУШ, а саме у змісті відповідного тренінгу для вчителів, зазначено, що завдяки використанню портфоліо, забезпечується досягнення низки важливих педагогічних цілей, а саме:

- створюється певна матеріальна (документальна) база для всебічного та об'єктивного визначення індивідуального прогресу кожного учня за конкретний проміжок часу;
- забезпечуються можливості для адекватного самооцінювання школярів;
- вчитель отримує можливості більш чітко визначити індивідуальні орієнтири (цілі) розвитку для кожного учня;
- паралельно формується ґрунтовна база для оцінювання навчальних програм, а також для їх розробки з урахуванням відомостей із портфоліо [63].

На підставі аналізу завдань, виконання яких забезпечується завдяки портфоліо, можна цілком погодитися з Т.М. Канівець, на думку якої, дана форма дуже вдало доповнює традиційний інструментарій педагогічного оцінювання, що дозволяє перевіряти та достатньо точно встановлювати, перш за все, репродуктивний рівень засвоєння певного навчального матеріалу, рівень власне фактологічних знань школярів та їх алгоритмічних вмінь [21, с. 46].

Неоспорюваною перевагою портфоліо як альтернативного способу оцінювання, є можливість створювати для кожного учня ситуацію успіху. В тому числі для тих, кому важко дається навчання загалом чи виникають

ускладнення під час опанування окремих предметів, тем, конкретних вмінь та навичок або є ускладненим їх практичне застосування. Ситуація успіху – це основа формування в учня адекватної самооцінки, яка своєю чергою виступає невід’ємною складовою частиною здорової особистості школяра. Тому можна стверджувати, що портфоліо – це дієвий інструмент формування самооцінки учнів. Ще у середині ХХ ст. видатний психолог Л.С. Виготський довів, що рівень психічного розвитку дитини шести-семи років є досить високим, причому у віці семи років відбувається активний розвиток здатності до рефлексії, формується вміння адекватно оцінювати себе: поведінку, діяльність та її результати, вміння тощо [11, с. 179-192]. Це підтвердили і дослідження закордонних вчених. Зокрема, американський психолог Р. Бернс відзначив, що перехід від дошкільного віку до молодшого шкільного віку позначається якісним стрибком у розвитку самооцінки [5, с. 333-393].

Інший видатний вчений, фахівець з дитячої психології О.М. Леонтьєв довів визначальну роль самооцінки у становленні особистості. На думку автора, самооцінка формує в індивіда потребу відповідати рівню вимог оточуючих і одночасно рівню власних особистісних оцінок [34, с. 117]. С.Л. Рубінштейн писав про те, що самооцінка формується, переважно, на основі оцінок, які дитині дають інші особи, а також на тому, як вона сама оцінює інших людей. А основу цього стрижневого особистісного утворення складають особистісні цінності [68, с. 323]. Сучасні вітчизняні вчені, зокрема, Є.М. Калюжна та М.В. Шевергіна, розглядають самооцінку учнів як невід’ємний елемент їх навчальної самостійності, умову для розвитку здатності дитини адекватно оцінювати себе в якості суб’єкта певного виду діяльності (навчальної, комунікативної, ігрової тощо), здатності визначати власні можливості щодо активного включення у неї. Більше того, вчені емпірично підтвердили пряму залежність між самооцінкою та рівнем навчальних досягнень учнів: показали, що в учнів із вищими оцінками рівень самооцінки є, зазвичай, вищим, ніж в тих, які мають ускладнення у навчанні [20, с. 562].

Якщо сфокусувати увагу на учнях із недостатнім рівнем успішності, позитивне значення використання портфоліо як способу оцінювання стає ще

більш очевидним: при використанні балів такі учні практично постійно перебувають у ситуації негативного оцінювання, що має для дитини будь-якого віку психотравмуючий ефект, суттєво знижує її самооцінку. Як наслідок, в таких учнів включаються компенсаторні механізми, результатом яких часто стає деструктивна поведінка в школі та поза нею, що з часом набуває вигляду стійкої соціальної дезадаптації [22, с. 59]. Натомість ситуація успіху, яку забезпечує портфоліо через відсутність шкали «краще/гірше», сприяє підвищенню самооцінки в учнів з ускладненнями в опануванні знаннями та вміннями. Адекватна самооцінка своєю чергою стає основою для вміння ставити собі правильні цілі, їх досягати крок за кроком, для зародження і подальшого розвитку навички самоконтролю, здатності до самопізнання тощо.

Отже, портфоліо є ефективною технологією формувального оцінювання, яка характеризується низкою особливостей та переваг, порівняно із традиційними способами оцінювання. Портфоліо суттєво розширює діагностичні можливості педагогів, оскільки вони отримують цілісну картину поетапного навчального та особистісного розвитку кожного учня. На відміну від традиційних контрольних-оціночних способів, які дають можливість точно визначити репродуктивний рівень засвоєння учнем навчальної інформації, набуті ним фактологічні та алгоритмічні знання і вміння, портфоліо відображає зміст та динаміку не лише навчальної, а й творчої, соціальної, комунікативної діяльності школяра. Відповідно, педагог отримує більш широку картину, засновану на інформації щодо реального стану сформованості в учня ключових та предметних компетентностей. Портфоліо має вагомий розвивальний ефект для учнів: сприяє їх мотивації на досягнення кращих результатів, забезпечує розуміння змісту та критеріїв оцінювання, розвиває активність, самостійність, наполегливість, творчість, а також здатність до адекватного самооцінювання, рефлексії, до цілепокладання і планування, з наступною поетапною реалізацією наміченого.

1.3. Аналіз основних видів портфоліо молодшого школяра в Новій українській школі

Однією з переваг портфоліо як альтернативного способу оцінювання у НУШ є різноманітність та варіативність. Завдяки цьому педагог може використовувати даний спосіб в різних ситуаціях, для більш чіткого визначення широкого спектру параметрів учнівських навчальних досягнень, успішно вирішувати конкретні діагностичні та прогностичні завдання, отримувати матеріал для аналізу, бачити яке коригування є необхідним для кожного окремого школяра, а також і для усього класу загалом.

На теперішній час у науковій та методичній літературі [50; 63; 73] зазначається зазвичай про три види портфоліо: робоче, демонстраційне та вчительське. Кожен з них має певні особливості щодо алгоритму створення, змістовного наповнення та, відповідно, вирішуваних завдань. Розглянемо кожен з видів більш докладно.

1. Першим є так зване «Робоче портфоліо», яке передбачає добір школярем зразків робіт, здатних продемонструвати його розвиток, рівень опанування ним певними навичками (малювання, письма тощо). Також робоче портфоліо передбачає додавання коментарів батьками та можливість педагога доповнити його роботами учня, які він вважає інформативними. Робоче портфоліо ще називають загальним, воно включає весь спектр учнівських робіт: і поточні, і підсумкові [50].

Особливістю цього виду портфоліо є спільна діяльність педагога та учня, які разом, об'єднавши свої зусилля оцінюють роботи школяра. В ідеалі основний добір робіт для портфоліо здійснює сам учень. Він додає до портфоліо саме ті роботи, які, на його думку, дійсно відображають власні досягнення. Вже саме ставлення учня до такого вибору дає педагогу широкі діагностичні можливості. До прикладу, розуміння того, наскільки правильно дитина усвідомлює сутність завдань, наскільки вдумливо та старанно ставиться до їх виконання, наскільки об'єктивно бачить свій результат тощо. Як правило, у першому класі більшість учнів, не маючи досвіду навчання, ще не завжди

спроможні здійснювати правильний вибір робіт, але вони швидко цьому навчаються у процесі створення робочого портфоліо.

Поза сумнівом, важливе позитивне значення має можливість батьків додавати до робочого портфоліо власні коментарі. Така інформація дає педагогам розуміння того, що дається дитині легко, а що викликає ускладненні і тому потребує додаткових педагогічних зусиль, коригування тощо. Також за коментарями батьків педагог може краще зорієнтуватися в уподобаннях дитини, підтвердити або, навпаки, спростувати, власні спостереження щодо її нахилів, інтересів та задатків, які необхідно розвинути у здібності.

Нарешті, оскільки і самі учні, і їх батьки, часто є недостатньо об'єктивними, педагог на власний розсуд додає до такого портфоліо ті роботи, які додатково, а іноді й взагалі дещо по іншому, ілюструють розвиток школяра. Це робить робоче портфоліо максимально об'єктивним та інформативним, підвищує його ефективність як альтернативного способу оцінювання.

Вітчизняні вчені-педагоги досить високо оцінюють даний вид портфоліо. До прикладу, Н.М. Бібік головну мету даного виду портфоліо вбачає у тому, щоб унаочнити прогрес школяра на основі результатів його навчальної діяльності. Серед завдань, ефективно вирішення яких стає можливим на основі використання учнівського портфоліо, вчена виділяє наступні:

- 1) поєднати кількісне оцінювання та якісне;
- 2) вивчити прогрес школяра за певний час, зокрема щодо розвитку певних навичок (читання, письма, використання ножиців, пензлів, лінійки тощо);
- 3) інформувати вчителів, батьків, самих учнів та інших зацікавлених осіб стосовно досягнень учнів у певних видах навчальної діяльності;
- 4) забезпечити учням можливості для участі в оцінюванні їх роботи;
- 5) допомогти педагогу визначати індивідуальні цілі учня;
- 6) допомагати в оцінюванні вже наявних навчальних програм та у розробці нових;
- 7) формувати базу для всебічного та адекватного оцінювання успішності кожного школяра на основі різних джерел [50, с. 101].

Аналіз особливостей робочого портфоліо дає підстави визначити основні переваги даного виду:

1) активність учня щодо власного оцінювання, перш за все, можливість впливати на результат завдяки тому, що він самостійно добирає роботи для такого портфоліо;

2) накопичення учнем досвіду співпраці з педагогами у процесі оцінювання своєї діяльності;

3) більш глибоке розуміння учнем особливостей оцінювання, параметрів, що є об'єктивно важливими у цьому процесі, можливість співставити їх із тим, що вважає найбільш важливим у своїх роботах сам школяр тощо;

4) як наслідок – розвиток здатності учнів до рефлексії, самооцінювання, відповідального ставлення до навчання та його результатів, розуміння сутності та важливості опанування новими знаннями і вмінням їх застосовувати на практиці, а також – мотивація до навчання.

Отже, робоче портфоліо містить інформацію, що дає можливість максимально чітко відобразити індивідуальний процес розвитку кожного школяра, наочно демонструвати його щоденний прогрес.

Але, крім зазначених переваг, даний вид портфоліо має певні недоліки. Основними з них, на думку фахівців, є:

1) необґрунтоване збільшення кількості зразків учнівських робіт;

2) наповнення портфоліо зусиллями педагога, а не учня [63].

Важливо відзначити, що вказані недоліки є потенційними, їх можна і потрібно уникати. Н.М. Бібік та її колеги рекомендують для того, щоб запобігати цьому розміщувати робоче портфоліо у доступному для учня місці [50, с. 101]. Але, на нашу думку цього може бути не достатньо. Вважаємо, що негативний ефект можна знівелювати не тільки завдяки забезпеченню доступу учня до портфоліо, а також і шляхом докладання зусиль до мотивування учнів (до прикладу, створюючи ситуацію успіху, формуючи інтерес тощо) на наповнення власного портфоліо та роз'яснення по мірі необхідності алгоритму самостійного добору робіт.

2. Другий вид портфоліо – демонстраційне (учнівське). Воно формується самим школярем і складається тільки з його кращих робіт [73].

Основна метою демонстраційного портфоліо полягає у тому, щоб на основі вивчення досягнень школяра відслідкувати його прогрес та представити розвиток учня за конкретний період. Для її досягнення в рамках формування даного виду портфоліо учень вирішує наступні завдання:

- 1) аналізує та узагальнює власну роботу за представленими зразками;
- 2) відображає динаміку власного зростання;
- 3) представляє максимально повно результати своєї роботи [63].

З огляду на специфіку портфоліо як альтернативного способу оцінювання, до його змісту та структури не висувається якихось чітких та категоричних вимог. При формуванні демонстраційного портфоліо добір матеріалів дитиною є максимально індивідуалізованим процесом, суб'єктивним за своїм характером. Але для того, щоб потенціал портфоліо реалізовувався повною мірою, важливо дотримуватися низки методичних рекомендацій, ефективність яких підтверджується педагогічною практикою.

Демонстраційне портфоліо повинне бути яскравим, різнобарвним. Учень може використовувати для його оформлення художні образи з власної фантазії або з улюблених мультиплікаційних фільмів, казок тощо. Адже складання портфоліо – це демонстрація успіхів учня, воно має бути емоційним позитивним процесом, відображати творчу сторону дитячої особистості, її ставлення до світу тощо. Не слід обмежуватися виключно навчальними досягненнями, даний вид портфоліо характеризується здатністю відображати широкий спектр особистісних характеристик дитини: її захоплення, спортивні та творчі досягнення, особливості сімейних взаємин, здатність до планування діяльності та аналізу її результатів тощо.

Наступний блок рекомендацій стосується структури демонстраційного портфоліо. Бажано, щоб вона містила розділи, які дозволяють учневі зручно та у повному обсязі групувати зразки робіт та певні відомості про себе. Для цього бажано, щоб демонстраційне портфоліо учня містило:

1) сторінку «Це Я»: титульний аркуш з інформацією про школяра: в якому навчальному закладі він вчиться (бажано вказувати не тільки назву, а й адресу), прізвище, ім'я та по-батькові школяра, клас, у якому він навчається. Дуже добре, якщо на титульному аркуші вдається розмістити фото учня. Тоді він сприймає портфоліо більш серйозно та особистісно;

2) розділ «Мої фото», де вміщені сімейні, класні та інші фото учня;

3) розділ «Моя родина», до якого учень вносить відомості про батьків, інших родичів, їх фото;

4) розділ «Я вмію та люблю це робити», який можна поділити на частини «Я вмію» та «Я люблю». До нього включаються матеріали, які ілюструють набуті учнем вміння та навички, а також його захоплення, справи, якими він займається. Оскільки згідно сучасного компетентнісного підходу розвиток дитини не обмежується суто її навчальними досягненнями, до розділу «Я вмію» вносяться всі досягнення дитини. До прикладу, сюди можна включити відомості на кшталт «Я вмію: розв'язувати математичні приклади, здійснювати вимірювання, плавати», все це – важливі для молодшого школяра досягнення. В основній та старшій школі ці досягнення, природно, будуть більш серйозними. Але, якщо, наприклад, підліток влітку навчився плавати – це є не меншим досягненням, ніж для дитини більш молодшого віку. У частині, присвяченій улюбленим видам занять учня, рекомендується відобразити захоплення учня: малювання, спорт, догляд за тваринами тощо [61]. Сюди вносяться, до прикладу, зразки малюнків, стислі усні описи улюбленої діяльності, фото або, принаймні, відповідні ілюстрації. Вважаю, що подібне унаочнення є надзвичайно важливим для учня будь-якого віку, воно ефективно надихає та мотивує його, матеріалізує його захоплення. Зміст даного розділу є цінним і для педагогів з точки зору можливості більш чітко скерувати розвиток учня на основі його уподобань та нахилів, надати необхідну допомогу саме у потрібному напрямку, зрозуміти, які здібності потребують особливої уваги і можуть бути використані для більш ефективного розвитку певних компетентностей. Також з огляду на зміст цього розділу вчитель може більш

правильно сформувати групи для позакласних занять, поєднавши в них учнів зі спільними захопленнями;

5) розділ «Мій режим», до якого учень вносить відомості про свій щоденний розклад, є важливим з огляду на розвиток навичок учня планувати власну діяльність. Корисно, щоб учні з першого класу привчалися до правильного розпорядку, адже це одна з важливих складових їх здоров'язбережувальної компетентності. Не менш важливим є і розвиток в школярів вміння розподіляти час для виконання навчальних завдань, для захоплень, дозвілля, допомоги у домашніх справах тощо;

б) розділ «Мої плани» присвячується прагненням учня [62]. У першому класі, природно, діти ще не спроможні чітко визначити свої цілі та побудувати план щодо їх досягнення, але це важливе для кожної людини вміння корисно розвивати якомога раніше. По мірі дорослішання, школярі все більш чітко та правильно формулюють важливі для них пункти. Але і плани «первачків» вже можуть бути цілком серйозними: навчитися плавати, швидко і правильно рахувати, гарно співати, завести нових друзів тощо. Ознайомлення з даним розділом учнівського портфоліо допомагає педагогу зорієнтуватися в особистісних якостях учня, краще усвідомити його прагнення та мотиви діяльності, і на основі цього заохотити до отримання додаткових знань та навичок. Важливо виділити в цьому розділі місце, де школяр записує що з запланованого йому вдалося реалізувати.

Наступні розділи, які рекомендується включати до учнівського портфоліо, перегукуються із попередніми: «Мої гуртки та секції» (містить інформацію про позакласні та позашкільні заняття, із зазначенням назви закладу або гуртка, розкладу, терміну, протягом якого учень його відвідує); «Моя творчість» (містить творчі роботи учня, які не увійшли до розділу «Я люблю це робити») та «Мої успіхи у навчанні» (до змісту цього розділу рекомендується включати кращі навчальні роботи, які не увійшли до розділу «Мої досягнення») [50, с. 103].

Отже, структура демонстраційного портфоліо може варіюватися, вчитель повинний обрати таку, яка буде найкраще відповідати особливостям учнів

класу. Загалом, дотримання наведених рекомендацій щодо формування та оформлення демонстраційного портфоліо дає педагогам можливість поглибити свої знання про індивідуальні особливості учня, більше дізнатися про його внутрішній світ: захоплення, уподобання, творчий потенціал, риси характеру та інші сторони його особистості. Багато корисної інформації про свою дитину можуть дізнаватися з такого портфоліо і батьки. Тому воно є способом оцінювання, в рамках якого відбувається реальна інтеграція сім'ї та школи. Також перевагою даного способу оцінювання виступає високий мотиваційних потенціал: учні, зазвичай, прагнуть до нових досягнень, які можна розмістити у ньому.

Але вчені-педагоги звертають увагу і на наявність в демонстраційному портфоліо окремих недоліків. Одним з них є те, що воно не пристосоване для повноцінного відображення щоденної діяльності школярів, тому, на відміну від робочого портфоліо, не дає належного уявлення про траєкторію руху дитини, а лише про проміжні чи кінцеві пункти (досягнення). Також, оскільки це портфоліо по суті – портфоліо досягнень, учень, зазвичай не може з нього побачити свої слабкі сторони і, відповідно, усвідомити над чим йому необхідно працювати [63]. Отже, демонстраційне учнівське портфоліо доцільно доповнювати робочим, або комбінувати обидва види, щоб найкраще реалізувати притаманні кожному з них переваги.

3. Портфоліо вчителя є різновидом, що також рекомендується вести паралельно (або спільно) із демонстраційним. Його основна особливість – формування самим вчителем, який самостійно добирає та включає до змісту: різні форми оцінювання індивідуального розвитку школяра, результати виконання учнем перевірочних завдань, відповідну інформацію психолога, інших фахівців [63].

Для того, щоб повною мірою реалізувати потенціал даного виду портфоліо, до нього необхідно включати найбільш інформативні з педагогічної точки зору продукти діяльності учня, здатні правильно відобразити динаміку його розвитку. Це не мають бути суто оцінки. Доцільно, до прикладу, розділ «Навчальні досягнення учня» розділити на декілька сторінок, присвятивши

кожну конкретному предмету. На такі сторінки корисно вносити графіки, які відображують зростання швидкості читання школяра, або зменшення кількості помилок у письмових роботах чи з математики. Або можна відображати результати навчальних досягнень за допомогою дробів, де чисельником є кількість помилок у останній роботі, а знаменником – у попередній) [73].

Доцільно окреме місце відвести під матеріали, які відображають формування та розвиток компетентностей учня. До прикладу, на сторінці, присвяченій розвитку соціальної компетентності корисно вміщувати зауваження щодо особливостей співробітництва учня із однокласниками та вчителями і, якщо є ускладнення, відзначати які саме і чому вони виникають (фіксувати особливості поведінкових проявів, емоційного реагування, комунікативного процесу тощо), відзначати які з якостей школяра є основою для покращення соціалізації учня. Дуже інформативною є й сторінка, присвячена суспільній роботі школяра, до неї вноситься перелік доручень, які він виконує, характеристика виконання (наскільки він старанний, активний тощо). Окремий розділ потрібно відвести і для відображення динаміки творчих робіт, адже творчі здібності – це основа всебічно розвиненої креативної особистості, яку прагне формувати НУШ.

Якщо педагог вважає за потрібне, він може поєднати в одному портфоліо елементи всіх трьох зазначених видів. Це доцільно, зокрема, у роботі з першокласниками. Їм спочатку складно зорієнтуватися у веденні портфоліо, тому вони можуть заповнювати окремі розділи, а інші формує вчитель. Таке портфоліо буде достатньо інформативним і для самого школяра, і для його батьків, і для педагогів. А по мірі формування в учнів відповідних навичок, можна поступово переходити до самостійного ведення ними демонстраційного учнівського портфоліо.

Вказані види портфоліо можуть використовуватися у роботі з учнями молодшого шкільного віку. Для наступних вікових періодів, зокрема, для старшого шкільного віку, вчені [21, с. 47; 31, с. 9] рекомендують такі види, як «Портфоліо робіт», «Портфоліо документів» та «Портфоліо відгуків».

Перший з названих видів портфоліо («Портфоліо робіт») є дуже подібним до робочого та демонстраційного, але має дещо вищий рівень складності. Воно є збіркою дослідницьких робіт учня, проектів, над якими він працює, в тому числі зразків його мистецької та/або технічної творчості. Для того, щоб таке портфоліо було змістовним в ньому вміщують не просто перелік чи фото відповідних робіт, а й описуються ці та інші форми навчальної і творчої діяльності школяра. До змісту такого портфоліо входить, зокрема: докладний опис проектів, теми рефератів та інших дослідницьких робіт, а також список опрацьованих джерел, кількість сторінок реферату, схеми, таблиці, ілюстрації. Вносяться фото моделей технічної творчості, які супроводжуються описом, зразки художньої творчості (малюнки, фото, колажі тощо), подаються відомості про участь у виставках, конкурсах тощо. Також зазначається про інші, нематеріальні види творчої активності учня: участь у студіях, співи у хорі, виступи у танцювальних колективах та ін., бажано зазначити кількість занять, за можливості також додавати фото. Важливою частиною є розділ, присвячений проходженню учнем трудової практики, його участі у соціальних проектах. Навчальні досягнення характеризують відомості про участь в олімпіадах (необхідно вказати дату, результат учня, рівень олімпіади). Якщо школяр бере участь у науковій роботі (конференції, семінари тощо) необхідно зазначити про це, вказати тему та/або напрям його наукової діяльності, коло інтересів (до прикладу, охорона навколишнього середовища, економія енергії, відновлювальні джерела енергії та ін.) [21, с. 46]. Отже, портфоліо робіт не обмежується навчальною діяльністю учня, з його допомогою можна побачити динаміку всебічного розвитку старшокласника.

До «Портфоліо документів» вносять табелі успішності учня, отримані ним грамоти, сертифікати та інші документи, які засвідчують його прогрес. Основним недоліком, порівняно із попереднім видом портфоліо є неможливість покрокового відстеження динаміки розвитку як процесу, увага сфокусована на певному кінцевому або проміжному результаті. Цим даний вид портфоліо є подібним до демонстраційного портфоліо.

«Портфоліо відгуків», по суті, є збіркою характеристик учня та його діяльності. Характеристики складають не лише педагоги, а й батьки, однокласники школяра. Також до цього портфоліо включають рецензії на роботи учня, відгуки, резюме та інші подібні документи. Перевагою даного виду виступає ефективний розвиток самооцінки школяра, можливість суттєво підвищити рівень усвідомленості вибору подальшого напрямку професійної діяльності, визначитися із профільним навчанням [21, с. 47].

Дійсно, коли школяр бачить свої задокументовані результати в узагальненому вигляді, йому набагато краще видно чого він досяг, над чим він ще може попрацювати, як його оцінюють інші, у тому числі фахівці в певному виді діяльності. Документи у даній ситуації виступають дієвим видом наочності, настільки ж ефективним, наскільки фото та малюнки є ефективними для молодших школярів.

На підставі проведеного аналізу видів портфоліо можна стверджувати, що у практиці НУШ переважно застосовуються три види портфоліо: робоче, демонстраційне та вчительське, або їх поєднання, відповідно до бачення педагога. Видове різноманіття портфоліо значною мірою забезпечує його переваги як альтернативного способу оцінювання порівняно із іншими, перш за все, традиційними способами. Беззаперечна перевага портфоліо полягає саме в тому, що воно є способом оцінювання, який одночасно забезпечує участь школяра у оцінюванні і ефективно розвиває необхідні для самооцінювання навички та якості.

1.4. Констатувальне дослідження стану використання порт фоліо в умовах Нової української школи

Для того, щоб визначити реальний стан використання портфоліо як альтернативного способу оцінювання навчальних досягнень школярів у НУШ, встановити які позитивні а також і негативні аспекти проявляються зазвичай на практиці, був проведений педагогічний експеримент.

Підготовка, власне проведення та аналіз даних, отриманих в ході педагогічного експерименту, здійснювалися відповідно до науково-методичних

рекомендацій вітчизняних вчених: С.У. Гончаренка, Л.П. Ковальчук, Г.П. Лаврентьєвої, В.В. Лаппо, Ю.М. Лимар, П.Г. Лузан, Е.А. Панасенко, С.О. Сисоєвої, В.В. Тушевої та ін. [12; 27; 32; 33; 35; 38; 43; 48; 54; 56; 69; 74].

До експерименту були залучені учні та вчителі початкових класів, в тому числі: 25 учнів перших класів, 25 учнів третіх та четвертих класів, 12 вчителів та 46 батьків учнів.

Біло проаналізовано 50 портфоліо, з них:

- 25 робочих (комбінованих) портфоліо учнів 1-2 класів;
- 25 демонстраційних портфоліо учнів 3-4 класів.

Експеримент здійснювався за допомогою застосування низки методів науково-педагогічного дослідження: педагогічне спостереження, аналіз продуктів діяльності (портфоліо) учнів та вчителів; анкетування (педагогів та батьків), опитування учнів. Запитання для анкет та опитувальника, а також бланки аналізу портфоліо були розроблені самостійно. Отримані в ході експерименту результати оброблялися за допомогою математичного методу, а також методів аналізу та узагальнення. Використання такої системи методів забезпечило інформативність та достовірність проведеного експерименту.

Для оцінювання стану використання портфоліо в практиці НУШ була розроблена сформована спеціальна система критеріїв. Основна увага акцентувалася на практичних аспектах використання портфоліо, перш за все, досліджувалася здатність портфоліо сприяти розвитку активності учнів, їх ініціативності, творчому підходу при вирішенні завдань, а також здатність до розвитку в них самооцінювання, рефлексії тощо. В ході анкетування вчителів та опитування учнів, дослідження продуктів діяльності учнів та педагогів під час ведення портфоліо, визначалося чи дійсно здатне портфоліо як засіб формуального оцінювання забезпечувати:

- 1) збір та накопичення важливої інформації про розвиток учня;
- 2) його адресну підтримку, ефективний педагогічний супровід;
- 3) неформальний зворотній зв'язок учня та батьків із педагогом;
- 4) мотивування учня;
- 5) розвиток в учня навичок, необхідних для самооцінювання;

5) формування здатності до визначення учнем власних способів навчальної діяльності, до реалізації індивідуальних навчальних стратегій.

У роботі з батьками основним критерієм було розуміння ними сутності портфоліо а також особливості їх участі у процесі ведення портфоліо їх дітною, наявність (або відсутність) взаємодії з педагогом.

У роботі з вчителями основна увага приділялася розумінню ними сутності, переваг та недоліків портфоліо як альтернативного способу оцінювання. У першу чергу з'ясовувалося чи не є їх підхід до ведення портфоліо формальним, чи орієнтуються вони на індивідуальні особливості та індивідуальний темп розвитку кожного конкретного учня, чи надають учневі максимально свободу для саморозвитку під час ведення портфоліо, чи дотримуються в ході застосування даного способу оцінювання суб'єкт-суб'єктних відносин зі школярами, не нав'язуючи їм власне бачення їх розвитку, не підміняючи їх підхід власним, не нехтуючи їх творчим та соціальним розвитком. В ході експерименту педагоги та батьки учнів особисто відповідали на запитання анкет (Див. додатки А, Б), анкетування здійснювалося анонімно, щоб забезпечити максимальну достовірність відповідей. З огляду на вік учнів з ними проводилося особисте опитування (Див. додаток В), відповіді вносилися до бланку опитувальника.

Портфоліо учнів аналізувалися, за результатами щодо кожного заповнювався окремий бланк (Див. додатки Г, Д). На основі встановлених в ході аналізу науково-теоретичної та методичної літератури переваг і недоліків портфоліо як альтернативного способу оцінювання, основна увага під час їх вивчення приділялася пошуку відповідей на наступні запитання:

1. Чи відрізняється зміст портфоліо від інших (чи помітно, що учні діяли під час його складання не за шаблоном, а докладали власні зусилля)?
2. Чи можна за портфоліо побачити реальний прогрес учня?
3. Чи видно за портфоліо активність та самостійність учня?
4. Чи забезпечує портфоліо мотивацію учня?
5. Чи створює портфоліо для школяра ситуацію успіху?

6. Яким чином (наскільки усвідомлено) учень добирає зразки робіт для портфоліо?

7. Чи сприяє портфоліо розвитку в школяра навичок самооцінювання та рефлексії?

8. Чи сприяє портфоліо розвитку в учня вмінь ставити навчальну (розвивальну) мету, цілепокладання, планування та організації індивідуальної початкової діяльності?

9. Яким чином педагог добирає зразки робіт для портфоліо? (це переважно роботи усього класу за одну дату, наприклад, підсумкові, або добираються різні роботи для різних учнів, саме ті, в яких помітний прогрес, які є показовими з точки зору індивідуального розвитку, але зовсім не обов'язково прив'язані до загальних результатів, наприклад, з вивчення окремої теми)?

10. Чи сприяє портфоліо визначенню індивідуальних орієнтирів розвитку учнів?

Отже, метою проведення педагогічного експерименту було визначення стану використання портфоліо як альтернативного способу оцінювання навчальних досягнень школярів у практиці НУШ.

Результати проведеного педагогічного експерименту показали, що портфоліо вже активно використовується у практиці НУШ в якості альтернативного способу оцінювання, але його потенціал поки що повною мірою не реалізований.

Зокрема, відповіді вчителів на запитання анкети показали наступне:

1. Основну мету портфоліо вірно вказали 10 вчителів (83% від вибірки), зазначивши, що портфоліо покликане забезпечувати максимально індивідуалізоване та об'єктивне оцінювання. Натомість 2 педагоги (17% від вибірки) обмежилися відповіддю, що мета портфоліо полягає в тому, щоб доповнити традиційне оцінювання та проілюструвати досягнення учнів. Така відповідь не є повною, свідчить, що сутність портфоліо цими педагогами ще не усвідомлена повною мірою.

2. На запитання про завдання портфоліо всі педагоги (100%) вірно вказали про забезпечення накопичення змістовної інформації щодо основних аспектів індивідуального розвитку учня, мотивування, сприяння розвитку активності, самостійності та відповідальності, здатності до самооцінювання, а також вміння учня ставити ціль та планувати її досягнення.

3. На запитання про переваги портфоліо педагоги відзначали: розширені можливості для індивідуалізованого формувального (якісного) оцінювання (12 осіб, 100%), для визначення індивідуальних орієнтирів розвитку учнів (9 осіб, 75%); розширені можливості для розвитку в учнів низки компетентностей (9 осіб, 75%); активність та зацікавленість учня у процесі ведення портфоліо (7 осіб, 58%); наочність, можливість накопичення документальних свідчень про індивідуальний прогрес та їх безпосереднього порівняння (5 осіб, 42%); можливості мотивувати учня (5 осіб, 42%); можливість оцінювання прогресу учня незалежно від рівня досягнень інших школярів (4 особи, 33%); відсутність жорстких рамок оцінювання, позитивний для учня формувальний характер (3 особи, 25%); зручність у використанні (2 особи, 17%). Як недолік можна відзначити, що жоден з педагогів не згадав про переваги портфоліо з точки зору залучення батьків до розвитку дитини, забезпечення їх більш предметної співпраці з вчителем та самим учнем. Але загалом відповіді були достатньо повними та змістовними.

4. На запитання про недоліки портфоліо порівняно із іншими способами оцінювання, більшість педагогів – 9 осіб (75% від вибірки) вказали про їх відсутність; 3 педагоги (25%) зазначили в якості недоліку про відсутність (розмитість) чітких критеріїв і 2 з них також вказали про додаткові витрати часу на ведення та перевірку. Такий результат свідчить, що 25% вчителів, незважаючи на вірні відповіді щодо завдань та переваг портфоліо, все ж таки, не повною мірою розуміють призначення портфоліо, роль, яку воно покликане виконувати у процесі оцінювання індивідуального прогресу учнів.

5. Використання портфоліо у першому класі достатньо ефективним вважали 11 вчителів (92%), 1 вчителька (85%) висловилася про доцільність запровадження портфоліо у наступних класах через його недостатню

інформативність та щоб зменшити навантаження на учнів, полегшити їм включення до освітнього процесу.

6. У роботі з учнями 1-го класу всі вчителі використовують портфоліо з комплексною структурою, наближеною до структури робочого портфоліо, у якому поєднані елементи основних різновидів, оскільки учням ще важко самостійно орієнтуватися та заповнювати його, вони потребують дієвої допомоги педагога.

7. У роботі з учнями 2-го класу вчителі продовжують використовувати портфоліо з комбінованою структурою, мотивуючи це вищою ефективністю та зручністю.

8. З учнями 3-го класу 2 вчителів (17%) запроваджують демонстраційні портфоліо, інші 10 вчителів (83%) використовують (або планують використовувати) комбіновані портфоліо. Загалом, дана ситуація є нормальною.

9. У 4 класі демонстраційне портфоліо вчителі не використовують, але 2 педагоги планують це зробити у наступному році. Інші продовжують віддавати перевагу портфоліо з комплексною структурою, вважають його більш ефективним для формування оцінювання, більш інформативним і для учнів, і для батьків, і для самих педагогів. Обидва підходи мають право на існування з огляду на вік та індивідуальні особливості учнів класу.

10. Спільний для учнів класу аналіз портфоліо з метою мотивації учнів, створення ситуації успіху і без жодних порівнянь портфоліо одних учнів з іншими практикують 7 вчителів (58%), інші (5 осіб, 42%) не вважають це за потрібне, оскільки даний спосіб оцінювання вже сам по собі є достатньо мотивуючим. З останньою позицією повною мірою погодитися не можна, оскільки ознайомлення учнів класу з портфоліо один одного поза сумнівом, сприяє їх додатковому мотивуванню, учні більше дізнаються один про одного (і це сприяє розвитку їх соціальної компетентності), вдосконалюється їх здатність до самооцінювання (коли вони бачать які зусилля доклали їх однокласники і який результат отримали), зростає їх загальна активність та ініціативність

завдяки тому, що кожній дитині кортить продемонструвати власні кращі здобутки, відчути гордість за свої досягнення.

Дані, отримані під час анкетування вчителів узагальнені у вигляді таблиці (Див. таблицю 1.1.).

Таблиця 1.1.

Результати анкетування вчителів

№ запитання	Кількість вчителів, відповіді яких свідчать про повне розуміння призначення та потенціалу портфоліо		Кількість вчителів, відповіді яких свідчать про прогалини у розумінні призначення та потенціалу портфоліо	
	особи	%	особи	%
1	10	83%	2	17%
2	12	100%	–	–
3	12	100%	–	–
4	9	75%	3	25%
5	11	92%	1	8%
6	12	100%	–	–
7	12	100%	–	–
8	12	100%	–	–
9	12	100%	–	–
10	7	58%	5	42%
Узагальнений показник	11	92%	1	8%

Проаналізувавши дані таблиці можна побачити, що загалом в педагогів сформоване вірне уявлення про сутність та призначення портфоліо, про переваги та недоліки даного способу формування оцінювання. А також що всі опитані вчителі використовують портфоліо на практиці. Але одночасно в частини вчителів виявлені певні прогалини щодо даної технології оцінювання, які можуть заважати їм використовувати потенціал портфоліо повною мірою. В узагальненому вигляді доходимо висновку, що у середньому 8% вчителів ще не повною мірою усвідомили переваги використання портфоліо і, відповідно, ще не стовідсотково ефективно його використовують у роботі з учнями.

Аналіз анкет 46 батьків показав: портфоліо є у всіх учнів; вести його загалом подобається всім школярам; вдалою практику використання портфоліо вважають 41 з опитаних батьків, 5 не певні. 37 батьків вірно вказали які розділи

містить портфоліо їх дитини, інші 9 припустилися помилок, не могли пригадати всіх розділів. Вказали, що вчителька докладно пояснювала особливості даної форми оцінювання та її значення для розвитку дитини 30 батьків з 46. Всі батьки першокласників та другокласників (25 осіб) допомагають учням вести портфоліо (різною мірою). З батьків учнів 3 класу (10 осіб) допомагають вести портфоліо 6 осіб, з батьків учнів 4 класу (11 осіб) допомагають вести портфоліо своїй дитині 5 осіб. Цей показник у 3-4 класі достатньо високий, учні вже мали б бути більш самостійними у веденні портфоліо, натомість 60% батьків третьокласників та 36% батьків чотирикласників надають їм допомогу в оформленні, радять які роботи включити до портфоліо, перевіряють як дитина його веде, виправляють тощо. Хоча це є свідченням високої зацікавленості батьків участю в освітньому процесі, вчителям необхідно домогтися більшої самостійності учнів, пояснити батькам їх помилки. Всі батьки першокласників та другокласників зазначили, що вчитель допомагає вести портфоліо їх дитині, з батьків третьокласників та чотирикласників допомогу педагога відзначили по 3 особи (30% та 27% відповідно). Можна зробити припущення, що вчителі достатньою мірою сприяють самостійності учнів, допомагають тим, хто дійсно цього потребує. Більшість батьків вказали, що їх діти охоче обговорюють з ними власне портфоліо, проблеми щодо цього були у 1 першокласника та у 2 чотирикласників. Можна припустити, що з ними батьки допустили низку певних виховних помилок, не налагодили довірчі стосунки і подібна проблема є одним з негативних наслідків ситуації у родині. Більшість батьків (33 особи, 72%) обговорюють та/або працюють з портфоліо дитини достатньо часто, 2-3 рази на тиждень; 11 батьків 24% роблять це у середньому 1-2 рази на тиждень; 2 батьків (4%) зазначили, що роблять це рідше. З вчителькою регулярно обговорюють портфоліо своєї дитини 26 батьків (57%), інші 20 (43%) вказали, що роблять це час від часу, рідко, дуже рідко та іноді. Позитивним є те, що ніхто з батьків не зазначив про повну відсутність спілкування зі вчителькою на цю тему, але відсоток батьків, які рідко обговорюють портфоліо, все ж таки, насторожує, бо є достатньо високим. Позитивним видається те, що 44 особи вважають можливим простежити

розвиток дитини за портфолію, лише 2 з батьків відповіли дещо невпевнено: «мабуть так». Найбільш поширеними були наступні пропозиції від батьків учнів щодо внесення змін у портфолію: зменшити обсяг; збільшити (розширити) коментарі вчительки; дозволити учням або батькам самостійно вирішувати які розділи мають бути у портфолію. Загалом, попри окремі проблемні моменти, більшість батьків достатньо активно співпрацює зі своєю дитиною та з педагогами через портфолію, надають учням свободу щодо його ведення тощо. Цілком закономірним є те, що по мірі накопичення учнями досвіду ведення портфолію допомога батьків зменшується.

Аналіз відповідей учнів показав, що портфолію є в усіх опитаних школярів. Щоправда вести його не дуже подобається 5 учням (10% від вибірки). Втім, лише 1 учень сказав, що його однокласникам вести портфолію не подобається. Серед найбільш поширених відповідей на запитання «Для чого, на твою думку, потрібне портфолію?» були наступні: «Щоб вчителька бачила», «Щоб знати про мене», «Щоб я міг (могла) показати що я можу», «Щоб бачити як учні вчаться» тощо. Загалом для початкових класів такий рівень усвідомлення суті портфолію є цілком задовільним. Більшість учнів 1-2 класів (13 осіб, 52% від вибірки) обирають роботи до портфолію за принципом «Мені подобається», щодо інших з'ясувалося, що в 9 учнів (36%) роботи до портфолію зазвичай обирає вчителька, а в 3 учнів (12%) це переважно роблять батьки. Цей факт дуже насторожує, оскільки свідчить, що на практиці майже половина першокласників та другокласників не отримують свободи вибору, яка забезпечує максимальний розвиток їх активності, самостійності та здатності до самооцінювання. В учнів 3-4 ситуація дещо краще: критерій «Мені подобається» конкретизується, додається ознака досягнення: «Я зробив (зробила) краще (без помилок, правильно розв'язав, красиво намалював тощо), я навчився (навилася)», такі відповіді дали 15 учнів (60%). Але про те, що вчителі на практиці все ж таки ще не повною мірою використовують потенціал портфолію, свідчать відповіді 8 учнів (32%) які розповіли, що найчастіше роботи до їх портфолію обирає (каже включити) вчителька, а в 2 учнів (8%) основна роль у доборі робіт до демонстраційного портфолію належить батькам.

Від ведення портфоліо за можливості відмовилися б 5 учнів (3 першокласники та по одному учню 3 та 4 класу), основна причина «Не цікаво». Всі учні вважають, що вести портфоліо їм допомагає вчителька, а саме: дає поради, іноді вказівки, хвалить, іноді робить зауваження. Тобто, насправді йдеться про підтримку учнів, вчителі дійсно намагаються сприяти їх самостійності в цьому плані. Допомогу батьків відзначили всі першокласники і другокласники, 6 третьокласників і 3 чотирикласники. Найчастіше батьки допомагають першокласникам і другокласникам заповнювати та навіть оформляти портфоліо; до 3-4 класу обсяги такої допомоги скорочуються, батьки допомагають вклеїти фото, сформулювати думку, яку потрібно записати, наприклад, про досягнення у гуртку та радять які роботи включити до портфоліо. Всі учні обговорювали своє портфоліо з батьками, втім, 7 учнів (1 першокласник, 2 третьокласника та 4 чотирикласники) вказали, що це відбувається «рідко» або «іноді». З вчителями всі учні обговорюють портфоліо достатньо регулярно, найчастіше, коли педагоги їх передивляються, але багато дітей (по 6 першокласників і другокласників, 7 третьокласників та 5 чотирикласників) вказали, що звертаються до вчительки з питаннями, уточненнями, радяться тощо. Більшість першокласників та другокласників з нетерпінням чекають що скаже про портфоліо вчителька (12 учнів) та очікують, що вчителька буде хвалити (9 учнів) двоє учнів зазначили, що хвилюються про зауваження та двоє сказали, що їм байдуже. 3 учнів 3 та 4 класів очікують, що вчителька буде хвалити (11 учнів), з нетерпінням чекають що скаже про портфоліо вчителька (10 учнів), хвилюються про зауваження (3 учня) та байдуже 1 учню. Отже, не всіх учнів вдалося за допомогою портфоліо мотивувати та активізувати, частина ще, на жаль, сприймає портфоліо як потенційне джерело зауважень, окремим учням воно не цікаве взагалі. Такий стан необхідно терміново змінювати на краще, знайти спосіб зацікавити школярів та зняти в них тривожні відчуття, щоб вони теж почали сприймати портфоліо як своєрідний щоденник власних досягнень. В першокласників та другокласників інтереси та захоплення відображені у портфоліо (від малювання, гімнастики та танців до прогулянок із домашніми улюбленцями),

учні їх малюють, вклеюють фото та картинки до відповідного розділу. В учнів 3 та 4 класу коло інтересів та захоплень помітно розширюється, вони більш інформативно їх характеризують, описують декількома реченнями, додають до портфолію відзнаки: грамоти та інші нагороди. Але не всі роблять це однаково старанно, із захопленням: 3 третьокласників та 2 чотирикласники сказали, що просто записали «Футбол» та «Гра» (причому, тут малися на увазі відеоігри). Те, що ні вчителька, ні батьки не надали цьому аспекту достатньої уваги свідчить про певні педагогічні прорахунки. Щодо бажання щось додати до портфолію думки учнів розділилися: деяким, особливо першокласникам і другокласникам, було важко визначитися, або вони взагалі не висловили бажання щось додавати (відповідно 10 та 6 учнів), але інші учні (9 осіб) активно пропонували додавати до їх портфолію: фото друзів, більше малюнків тощо, це свідчить про їх активність щодо ведення портфолію, про високу зацікавленість та намагання зробити портфолію кращим. 3 учнів 3 та 4 класів вважали, що нічого додавати не потрібно 7 учнів, не могли визначитися 5 учнів, інші 13 пропонували додавати до портфолію більше фото, більше малюнків, гарні оцінки, які вони отримали на уроках, навіть записувати думки про уроки, про однокласників тощо. З наведеного можна зробити висновок, що загалом педагогам вдалося забезпечити зацікавленість учнів у даному способі оцінювання, налагодити роботу з ведення портфолію, розвивати в учнів відповідні вміння та якості. Втім, виявлені прогалини ще не дають можливості казати, що тут однозначно досягнуто високий рівень, низка аспектів потребує доопрацювання.

Результати аналізу змісту 25 робочих та комбінованих портфолію наведені у таблиці (Див. таблицю 1.2.).

Таблиця 1.2.

Результати аналізу робочих (та/або комбінованих) портфолію

№	Показник	Кількість відповідей		
		так	не завжди	ні
1	Учень самостійно добирає роботи для свого портфолію	–	16	9

2	Роботи дібрано відповідно до їх здатності відображати прогрес учня, їх кількість не є надмірною	12	10	3
3	Вчитель або батьки не здійснюють переважну частину роботи з ведення портфоліо	7	12	6
4	Учень проявляє активність щодо власного оцінювання	10	6	9
5	Учень накопичує позитивний досвід співпраці з педагогом у процесі оцінювання своєї діяльності, вчитель навчає співставляти об'єктивно важливі параметри оцінювання із тими, які вважає важливими сам учень	12	8	5
6	Матеріали портфоліо забезпечують поступальний розвиток здатності учня до само оцінювання, відповідального ставлення до навчання та його результатів	20	–	5
7	Матеріали портфоліо забезпечують не лише прагнення учня до нових знань, а й розвиток вміння застосовувати їх на практиці	25	–	–
8	Матеріали портфоліо мотивують учня до розвитку	25	–	–
9	У портфоліо є розділ, присвячений інтересам (захопленням) учня, який регулярно поповнюється	16	9	–
10	Батьки регулярно взаємодіють через портфоліо з учителем	21	4	–

З таблиці можна побачити, що самостійність у виборі робіт для портфоліо в учнів ще не розвинена достатньою мірою, видно, що за 9 учнів роботи добирають переважно вчитель чи батьки, але 16 учнів час від часу вже самі вносять до портфоліо свої роботи. У 12 учнів роботи дібрано відповідно до їх здатності відображати їх прогрес, кількість не є надмірною; у 10 учнів до портфоліо внесено багато робіт, з яких прогрес не помітний; у 3 учнів робіт забагато, прогрес за ними майже не простежується. З портфоліо 7 учнів помітно, що значну частину роботи з його ведення вони здійснюють самі, у портфоліо 12 учнів помітно, що вчитель або батьки періодично (часто) активно допомагали, батьки, наприклад, навіть самі малювали, записували щось за дитину; у 6 учнів в портфоліо майже не помітно участі самої дитини, оформлення практично ідентичне (діти розфарбували однакові заготовки, які дав вчитель), батьки теж помітно працювали над портфоліо, старалися, щоб

воно було ідеальним. Позитивним є, поза сумнівом, те, що 10 учнів явно проявляють активність щодо свого оцінювання, з робіт видно, що вони намагаються показати свої досягнення, пишаються ними; 6 учнів проявляють таку активність не завжди, але 9 ще практично не є активними. Накопичення позитивного досвіду співпраці з педагогом у процесі оцінювання відчутно у 12 учнів: вчитель завжди коментує письмово, чітко відзначає що саме оцінюється, за що хвалить учня і що потрібно доопрацювати, а той у наступних роботах це робить; у 8 учнів така співпраця є менш активною, вчителі час від часу обмежуються стандартним «Молодець», без уточнень; у 5 портфолію, на жаль, важко казати про накопичення досвіду співпраці учня та педагога у процесі оцінювання, не помітно, щоб педагоги роз'яснювали учню, що саме вони оцінюють, їх позначки є, переважно, формальними. Поступальний розвиток здатності учня до самооцінювання, відповідального ставлення до навчання та його результатів у 5 учнів забезпечується недостатньо.

Позитивним є те, що матеріали всіх портфолію забезпечують не лише прагнення учня до нових знань, а й розвиток вміння застосовувати їх на практиці, отже, вчителі приділяють цьому аспекту достатньо уваги. До розвитку учнів тією чи іншою мірою мотивують матеріали всіх портфолію, що підтверджує значення даної технології оцінювання. Розділи, присвячені інтересам (захопленням) є в усіх портфолію, але активне їх ведення спостерігається у 16 випадках, в інших 9 портфолію цей розділ поповнюється дуже рідко. Дописи батьків, які свідчать про взаємодію через портфолію з учителем були у 21 портфолію. Підрахунки показують, що стан використання портфолію у 60% (15 портфолію) можна охарактеризувати як достатній рівень використання потенціалу даного способу оцінювання; в 24% (6 портфолію) періодично зустрічаються недоліки (середній рівень) та в 16% випадків (4 портфолію) можна казати про недостатній рівень та про необхідність виправлення ситуації.

Результати аналізу демонстраційних портфолію учнів 3 та 4 класу наведені у таблиці 1.3.

Результати аналізу демонстраційних портфоліо

№	Показник	Кількість відповідей		
		так	не завжди	ні
1	Учень самостійно добирає роботи для портфоліо	14	11	–
2	Учень розуміє за якими критеріями необхідно добирати роботи	13	12	–
3	Кількість робіт не є надмірною	20	–	5
4	Учень накопичує позитивний досвід співпраці з педагогом у процесі оцінювання своєї діяльності	15	10	–
5	Матеріали портфоліо забезпечують поступальний розвиток здатності учня до самооцінювання, відповідального ставлення до навчання, до планування і цілепокладання	15	10	–
6	Матеріали портфоліо забезпечують розвиток вміння застосовувати знання на практиці	25	–	–
7	Матеріали портфоліо мотивують учня до розвитку	19	6	–
8	Портфоліо відображує розвиток соціальної, творчої та інших ключових компетентностей)	17	8	–
9	Зміст добирається індивідуально, відрізняється від портфоліо інших учнів	18	7	–
10	Вчитель паралельно веде власне портфоліо	–	–	25

Аналіз демонстраційних портфоліо засвідчує, що в учнів 3 та 4 класу вміння ведення портфоліо розвинені краще, ніж в учнів 1 та 2 класу, вони є більш самостійними та активними щодо власного оцінювання. Самі добирають роботи для портфоліо більшість (14) учнів, у 11 учнів помітно, що окремі роботи внесені за вказівкою вчителя (роботи за одну дату, з яких прогрес не помітний), але учнів, які взагалі не беруть участь у виборі робіт виявлено не було. Помітно, що учень практично завжди добре розумів за якими критеріями необхідно добирати роботи з матеріалів 13 портфоліо, іншим 12 учням це вдається ще не завжди. Кількість робіт у більшості учнів, а саме у 20 з 25, не є надмірною. Помітно, що учень активно накопичує позитивний досвід співпраці з педагогом у процесі оцінювання своєї діяльності з 15 портфоліо, але в 10

учнів цей процес, на жаль, дещо гальмується, оскільки педагоги припускаються окремих помилок: не демонструють учневі чітко що саме потрібно оцінювати; формально підходять до оцінювання (позначки «Молодець», «Добре» тощо без зазначення що саме є досягненням учня тощо). Це, поза сумнівом, гальмує і розвиток в 10 учнів здатності до самооцінювання, відповідального ставлення до навчання. В 7 учнів у портфоліо немає жодних згадок про їх плани та цілі, відповідно, не можна простежити шлях учня до їх досягнення. Тому можна вважати, що здатність до планування та цілепокладання в них не розвивається, принаймні, завдяки портфоліо. Матеріали портфоліо забезпечують не лише прагнення учня до нових знань, а й розвиток вміння застосовувати їх на практиці практично в усіх 25 учнів. Чітко помітною є активна мотивація учнів зі змісту 19 портфоліо, натомість у 6 були виявлені в цьому плані окремі недоліки: неконструктивні і дещо формальні зауваження вчителя (наприклад «Звертай увагу на помилки!», «Будь уважніше!» тощо без зазначення досягнень учня), або реакція вчителя щодо роботи була відсутня. У 17 портфоліо розвиток творчої, соціальної тощо компетентностей добре простежується, втім, у 8 розділи про творчі успіхи учня, про його соціальну активність є формальними: є лише записи, що учень відвідує гурток, секцію тощо або які обов'язки він виконує в класі, без зазначення динаміки досягнень, планів. Чітко помітно, що зміст добирається індивідуально з портфоліо 18 учнів, у 7 портфоліо було виявлено забагато співпадінь: за оформленням, за тематикою, датами виконання робіт тощо. У всіх випадках вчитель паралельно із учнівським портфоліо досягнень власне портфоліо не вів. Якщо підрахувати відсоткове співвідношення показників та кількості відповідей, можна побачити, що достатнім можна вважати рівень використання 72% демонстраційних портфоліо, середнім можна вважати рівень 26% та недостатнім він є у 2%.

Отже, можна зробити висновок, що проведений експеримент показав: портфоліо активно використовується у НУШ як технологія формування оцінювання. До позитивних аспектів використання портфоліо щодо учнів та їх батьків слід віднести: зацікавленість та активність більшості учнів у його веденні; те, що більшість школярів не відчуває негативних емоцій, неприємного

хвилювання коли вчитель або батьки переглядають портфоліо; учні мають можливість самостійно добирати роботи, висвітлювати власні захоплення та інтереси; позитивною є достатньо активна участь батьків, їх взаємодія з дитиною та з педагогом щодо всіх сторін розвитку дитини, можливість більш точно відстежувати її прогрес. Вчителям також загалом вдається реалізовувати переваги портфоліо: отримувати з них достатньо повне уявлення про індивідуальні особливості учнів; підтримувати та мотивувати їх, сприяти розвитку їхньої самостійності, активності та відповідального ставлення до навчання, розвивати навички самооцінювання, в тому числі розуміння основних критеріїв оцінювання досягнень з різних навчальних предметів; формувати ключові та предметні компетентності тощо. Крім позитивних аспектів використання портфоліо, в ході експерименту були виявлені і недоліки. До недоліків, які, на жаль, мають місце у практиці НУШ та заважають реалізувати повною мірою потенціал портфоліо як альтернативного способу оцінювання належать: неповне розуміння педагогами сутності портфоліо, неврахування ними його переваг та недоліків; формальний підхід до організації ведення портфоліо як самим педагогом, так і учнями, який виявляється в тому, що до портфоліо одночасно вносяться однакові роботи усіх учнів, незалежно від того чи висвітлюють вони насправді якесь досягнення; поширеною виявилася і неуважність педагогів до якісної сторони оцінювання, відсутність порівняння успіхів учня із його попередніми досягненнями, що помітно із зауважень на кшталт: «Зверни увагу на помилки», без зазначення, що їх стало менше (більше) тощо; недостатньою мірою педагогам вдається розвивати в учнів навички планування та цілепокладання: майже відсутні портфоліо, де зазначена конкретна навчальна ціль (досягнення, наприклад, зменшити кількість помилок, навчитися розв'язувати задачі певного типу) або ціль щодо творчого розвитку, а потім простежуються кроки учня до неї; недостатня мотивація учнів, неувага до створення ситуації успіху (виявляється у «стандартних», однакових для всіх учнів записах педагога на кшталт «молодець», «добре» тощо, без зазначення конкретних успіхів та без заохочення до наступних зусиль). Ще не повною мірою використовується

потенціал портфоліо щодо залучення батьків до розвитку учнів. Відзначаються такі негативні моменти як: неповне знання або розуміння батьками особливостей портфоліо (переважно через те, що вчитель недостатньо глибоко та чітко роз'яснив їм це питання); надмірна участь батьків у веденні портфоліо, намагання самим добирати матеріали та навіть заповнювати портфоліо, позбавляючи учня можливості проявити ініціативу та активність, заважаючи йому вчитися працювати з портфоліо та набувати відповідний власний досвід.

Узагальнюючи матеріали другого розділу, можна дійти наступного висновку: проведений педагогічний експеримент показав, що рівень використання портфоліо у практиці НУШ є достатньо високим. Зокрема, рівень використання робочих та комбінованих портфоліо можна охарактеризувати як переважно достатній (60%) та середній (24%), недостатнім є рівень лише у 16% портфоліо. Рівень використання демонстраційних портфоліо можна охарактеризувати як переважно достатній (72%) та середній (26%), недостатнім є рівень лише у 2% портфоліо. Були виявлені основні причини зниження ефективності використання портфоліо: недостатньо чітке усвідомлення сутності та переваг даного способу формування оцінювання педагогами та елементи формального ставлення до його реалізації.

Висновки до першого розділу

Узагальнюючи матеріали першого розділу, можна дійти висновку, що сучасна освітня парадигма побудована на засадах філософії дитиноцентризму, є гуманістичною, вона спрямована на те, щоб якнайповніше розкрити потенціал кожного школяра і завдяки цьому створити міцну базу для його наступної успішної самореалізації в усіх сферах: особистісній, громадянській, професійній тощо. Дану ціль неможливо досягти, якщо дитина не навчиться адекватно оцінювати себе, усвідомлювати власну відповідальність як учасника навчального процесу, проявляти активність тощо. Можливість брати активну участь у процесі оцінювання власних результатів вирішує вказані завдання, сприяє виробленню необхідних учню вмінь та навичок. Але, якщо у старших класах та навіть в основній школі, участь школяра у процесі оцінювання можна забезпечити широким спектром способів, то у початковій школі через нестачу в учнів необхідного досвіду та елементарних навичок, це зробити набагато важче. Переваги портфоліо як альтернативного способу оцінювання виникають завдяки можливості отримати не тільки кількісний результат, як, до прикладу, при бальному оцінюванні, тестуванні тощо, але й визначити якісні показники, індивідуальний прогрес у розвитку дитини.

Також портфоліо, завдяки можливості використання у роботі з наймолодшими учнями, починаючи з першого класу, сприяє формуванню та розвитку в них навичок адекватного самооцінювання, рефлексії, конструктивної комунікації з педагогом щодо оцінювання власного результату.

Те, що портфоліо не передбачає жодного порівняння учнів, а забезпечує максимальне фокусування уваги на індивідуальному прогресі кожного, є ще однією важливою перевагою даного способу оцінювання, і для дітей із високими темпами розвитку, які отримують можливість рухатися далі, і для тих, хто має певні ускладнення, потребує більше часу для того, щоб засвоїти знання та навчитися їх ефективно застосовувати, набути компетентність.

Портфоліо, таким чином, можна вважати способом оцінювання, тісно взаємопов'язаним із реалізацією компетентнісного підходу, одним із дієвих чинників його ефективної реалізації, починаючи з першого класу.

РОЗДІЛ 2. ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ПОРТФОЛІО ЯК АЛЬТЕРНАТИВНОГО СПОСОБУ ОЦІНЮВАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

2.1. Педагогічні умови використання портфоліо молодшого школяра

Для того, щоб використання портфоліо як альтернативного способу оцінювання у НУШ було ефективним, щоб дана технологія максимально сприяла всебічному розвитку кожного учня, без жодних виключень, та забезпечувала повноцінну реалізацію компетентнісного підходу у вітчизняній освіті, кожному вчителю необхідно створювати та підтримувати належні педагогічні умови.

У Великому тлумачному словнику умовами називають обставини, що є необхідними для створення або здійснення чогось [9, с. 1506]. Зрозуміло, що реалізація педагогічного процесу, навчання та виховання учнів, їх розвиток та інші важливі освітні складові вимагають створення конкретних умов. Педагогічними умовами, згідно тлумачень у довідковій педагогічній літературі, вважають ті обставини, від яких залежить та на основі яких відбувається ефективний педагогічний процес, опосередкований активністю особистості [65, с. 143; 70, с. 193].

Згідно підходу, започаткованого Л.С. Виготським, педагогічні умови потрібно розглядати як певну сукупність, утворену об'єктивними можливостями змісту навчання, методами та організаційними засобами його реалізації, на основі якої забезпечується вирішення поставлених педагогічних завдань [10, с. 285].

Сучасні вітчизняні вчені І.А. Зязюн, О.М. Пехота та інші, уточнюють, що педагогічні умови – це системний феномен, структура якого утворена нормами, методами, умовами, ситуаціями, які склалися об'єктивно і які необхідні для того, щоб досягти намічену педагогічну мету [59, с. 183].

В.С. Редайло зауважує, що педагогічні умови є системою факторів педагогічного процесу (зовнішніх та внутрішніх), на основі яких досягається намічений рівень сформованості компетентностей, забезпечується ефективність освітнього процесу [67, с. 267].

О.В. Пожидаєва називає педагогічні умови сукупністю обставин життєдіяльності індивідів (педагога та учня) у освітній системі, які забезпечують особистісний розвиток учня як суб'єкта освітнього процесу, формують в нього готовність до діяльності у нових ситуаціях [60, с. 135].

Н.В. Гора розглядає педагогічні умови як певну сукупність чинників, що здатні змінюватися, мають природне або соціальне походження, можуть бути як зовнішніми, так і внутрішніми, впливають на процес фізичного, психічного та духовного розвитку особистості, обумовлюють її поведінку та забезпечують її навчання і виховання. У сучасній освітній практиці цим поняттям, на думку вченої, також доцільно позначати систему навчально-виховних методів і заходів, покликаних забезпечувати начально-творчий процес, врахування індивідуальних можливостей, потреб та інтересів з метою формування компетентностей та розкриття особистісного потенціалу [14, с. 135].

О.О. Єжова слушно акцентує увагу на різноплановості педагогічних умов, на тому, що в них присутні психолого-педагогічні, соціальні, організаційні та інші аспекти [18, с. 137]. Визначення, сформульовані різними авторами, взаємно доповнюють одне одного, в них уточнюються ті аспекти, які вчені вважають ключовими. Як результат, можна більш повно усвідомити сутність педагогічних умов.

З огляду на наведені наукові тлумачення та з урахуванням результатів, отриманих в ході проведеного педагогічного експерименту, можна стверджувати, що до педагогічних умов, що забезпечують ефективне використання у НУШ портфолію як альтернативного способу оцінювання відноситься, перш за все, неухильне дотримання в ході освітнього процесу принципів сучасної освіти загалом та принципів формування оцінювання зокрема. Цю умову слід вважати першою за значенням, базовою. Розкриваючи її зміст, серед найважливіших освітніх принципів, на яких потрібно будувати весь процес використання портфолію, потрібно вказати наступні:

– гуманізація освітнього процесу це – принцип, який обумовлює розуміння в ході оцінювання особистості кожного учня як найвищої цінності, вимагає неухильної уваги до його всебічного розвитку, до формування

ключових компетентностей та відмови від надання пріоритетності формальним навчальним результатам порівняно із забезпеченням індивідуального прогресу кожної дитини;

– принцип демократизації, відповідно до якого обов'язок педагога сприяти забезпеченню засобами формувального оцінювання вільного розвитку кожного учня, їх рівності в освітньому процесі, а також налагодити і підтримувати з учнями демократичний стиль взаємодії в ході використання портфоліо, відмовитися від будь-яких проявів авторитаризму (який може виявлятися у відсутності уваги до прогресу учня, у нехтуванні його потребами та інтересами, у безапеляційних вказівках про включення до портфоліо тієї чи іншої роботи тощо);

– комплексність та системність – це принцип, реалізація якого щодо портфоліо полягає у тому, щоб воно виступало повноцінною ланкою усього процесу оцінювання, ефективно доповнювало інші способи; забезпечувало досягнення загальних навчальних та розвивальних цілей; послідовно та поетапно відображало прогрес учня відповідно до єдиних і чітко визначених критеріїв;

– розвивальне навчання – це принцип, відповідно до якого в ході використання портфоліо пріоритетними є індивідуальні потреби та інтереси учня, його особистісні цілі розвитку. Цей принцип обумовлює неприпустимість порівняння досягнень учня з досягненнями інших дітей, увагу до відстеження його індивідуального прогресу, до постановки і досягнення його індивідуальних цілей. Також даний принцип вимагає, щоб портфоліо як спосіб оцінювання, сприяло розвитку в школярів самостійності та активності (пізнавальної, соціальної, комунікативної тощо), щоб завдяки використанню портфоліо відбувалися: активізація здібностей учнів (не тільки інтелектуальних, а й творчих); їх здатність до планування та цілепокладання; спроможність до самооцінювання;

– виховне навчання є принципом, який у процесі формування особистості учня забезпечує зв'язок набутих ним теоретичних знань та практичних умінь і навичок. Зміст даного принципу реалізується через портфоліо через сприяння

розвитку в учнів вміння адекватно оцінювати власні можливості та досягнення, толерантно ставитися до здобутків інших, взаємодіяти у процесі оцінювання своїх досягнень із вчителями, конструктивно спілкуватися тощо;

– зміст наступного принципу – індивідуалізації – корелює зі змістом попередніх принципів і у рамках використання портфоліо виявляється в отриманні максимально повної інформації про індивідуальний розвиток кожного учня, у тому, щоб оцінюючи прогрес школяра, вчитель враховував притаманні йому особливості: сприймання, швидкості та рівня розвитку мисленнєвих процесів; здатності до концентрації уваги; конкретного темпу навчальної діяльності тощо. Даний принцип додатково до попередніх обумовлює відмову від порівняння прогресу учнів класу на користь порівнянню індивідуальних досягнень кожного учня на основі матеріалів портфоліо;

– професійна компетентність вчителя є принципом, дотримання якого засновується на індивідуальній готовності педагога до використання портфоліо як способу оцінювання. Готовність є складним особистісним утворенням, нею, зокрема, охоплюються такі професійно важливі індивідуальні якості вчителя: адекватне оцінювання своєї діяльності як педагога, знання сильних сторін та постійна і наполеглива робота з усунення недоліків та з опанування прогресивними технологіями; досконале знання теоретичної бази та наявність розвинених практичних вмінь використання портфоліо; повна і усвідомлена відмова від застарілих форм та способів оцінювання; здатність забезпечити комплексний взаємозв'язок портфоліо та інших сучасних способів оцінювання; прагнення постійно шукати нові можливості вдосконалення використання портфоліо у освітньому процесі НУШ, розвивати власні професійні навички (оволодівати новими прийомами, технологіями, вміннями, які дадуть можливість використовувати портфоліо ще більш продуктивно);

– партнерство як принцип проявляється в ході використання портфоліо у налагодженні та підтриманні доброзичливих рівноправних робочих відносин між вчителем, учнем та його батьками. Партнерство є, якщо вчитель послідовно організує, контролює та спрямовує процес використання портфоліо, учні усвідомлено докладають зусиль до ведення портфоліо, а батьки надають учням

зі свого боку активну підтримку і взаємодіють із вчителем. Можна погодитися із думкою О.Л. Фідкевич в тому, що завдяки принципу партнерства найбільш виразно проявляються переваги портфоліо як технології формульовального оцінювання, порівняно із іншими, особливо із традиційними формами оцінювання [77, с. 12].

Наведеним принципам притаманний загальний характер, вони є актуальними для всіх видів освітньої діяльності. Більш звужений характер мають принципи формульовального оцінювання, серед яких ключовими є принципи:

- ретельного планування використання портфоліо як складової освітнього процесу, узгодження відповідної діяльності учнів з іншими видами навчальної та виховної діяльності;

- докладного визначення і доступного формулювання критеріїв оцінювання на основі конкретних навчально-виховних цілей та передбачених Державним стандартом і програмами показників розвитку. Цей принцип передбачає також повідомлення зазначених критеріїв учням, навчання їх методам їх визначення та поступовий розвиток в них здатності співвідносити критерії оцінювання із власними роботами та іншими досягненнями;

- акцентування уваги на найбільш інформативних щодо індивідуального розвитку досягненнях учнів;

- системності відстежування відповідності оцінки досягнень учнів у портфоліо загальним цілям навчання;

- простоти та доступності змісту оцінювання (вимог, прийомів, форм тощо) для учнів та їх батьків;

- ситуативності, яка втілюється у впровадженні у процес оцінювання на основі використання портфоліо елементів новизни, неочікуваності, з урахуванням вікових особливостей, інтересів, потреб та життєвого досвіду учнів [76, с. 14].

У сукупності наведені принципи утворюють основу для педагогічно грамотного, а отже ефективного використання портфоліо у НУШ. Порушення навіть одного з них здатне суттєвим чином перешкодити реалізації потенціалу

даного способу оцінювання, позбавити його формувального характеру, знецінити. Тому вчитель повинний ретельно відстежувати їх дотримання, періодично проводити самоаналіз, запитувати себе чи все зроблено для того, щоб кожен з цих принципів втілювався максимально повно та системно.

Невід'ємним елементом, складовою портфоліо як технології формувального оцінювання виступає мотивування учнів. Для того, щоб правильно мотивувати учнів молодшого шкільного віку необхідно створити та постійно дотримувати умов психолого-педагогічного характеру, а саме:

- встановити у класі доброзичливу робочу атмосферу, рівноправні відносини учнів між собою та із педагогом, домогтися конструктивного психологічне налаштування на навчальні досягнення;

- підтримувати кожного учня на основі чіткого розуміння рівня його індивідуальних досягнень, темпу його особистого прогресу;

- запобігати виникненню між учнями конкуренції, уникати порівняння учнів між собою та їх ранжування за рівнем досягнень (кращий-гірший, активніший-пасивніший, швидше засвоює матеріал-повільніше, більш чи менш охайний, креативний тощо). Тут важливо відмовитися повністю від таких застарілих прийомів, як рейтинги, відзнаки тощо;

- аналізувати діяльність кожного учня виключно у порівнянні з його власними попередніми результатами;

- надавати пріоритет вербальним заохоченням, які, втім, не повинні містити порівняння учнів, зазначення переваг однієї дитини над іншою у освітньому процесі, мають стосуватися виключно індивідуального прогресу учня;

- повністю відмовитися від негативних коментарів, якщо є потреба виправити помилки, вказувати не лише на них, а відзначати й те, що учень зробив правильно (наприклад: «Ти вірно виконуєш вправу, але будь більш уважний, пригадай, як пишемо це слово і чому?»);

- акцентувати увагу на позитивних зрушеннях у розвитку учнів (але робити це предметно, відзначати реальні досягнення, інакше таке заохочення буде знецінюватися і стимул до прогресу в учня нівелюється);

– запобігати перевтомі та негативним емоціям учнів за допомогою прийомів: зміни видів діяльності, переключення уваги, впровадження ігрових елементів тощо. Дана умова є особливо актуальною у роботі з учнями 1 та 2 класів, в яких ще тільки розпочався процес розвитку особистісних якостей, необхідних для навчальної діяльності (здатність до концентрації уваги, наполегливість, критичне мислення тощо);

– надавати учням можливість удосконалити виконану роботу, продемонструвати кращий результат [76, с. 14].

Дотримання зазначених психолого-педагогічних умов під час використання портфоліо дає можливість повною мірою реалізувати його потенціал як альтернативного способу оцінювання, ефективно мотивувати навіть тих учнів, які мають реальні ускладнення щодо оволодіння певними знаннями та вміннями, яким важко втримувати увагу, в яких ще не вдалося сформувати достатній рівень пізнавального інтересу тощо. Сучасна освітня парадигма, зміщення акценту із викладання з провідною роллю вчителя на навчання, коли кожен учень – це активний суб'єкт освітньої діяльності, потребує створення умов, у яких учні проявляють самостійність та ініціативність. Учні необхідно спонукати до дослідницької діяльності, до розуміння сутності отриманих результатів, до здатності їх визначати та фіксувати, робити з цього висновки. Тобто, як слушно зауважує вітчизняна вчена О.В. Стребна, вчитель повинний виступати як модератор самостійної діяльності школярів [71, с. 72].

Для цього необхідно дотримуватися наступних педагогічних умов:

– налагодити з кожним учнем суб'єкт-суб'єктні відносини, виявляти словами, вчинками, загальним ставленням повагу до кожної дитини, вислуховувати запитання та відповіді учнів;

– не менш важливим є забезпечити доступність для учня вимог, які висуваються до ведення портфоліо. Необхідно орієнтуватися на рівень розвитку кожного конкретного учня, у доступній для розуміння індивідом цього віку формі відповідати на запитання (навіть, якщо запитання чи відповідь учня здаються безглуздими, помилковими тощо, необхідно зрозуміти чому саме так

він міркує, слід обов'язково розбиратися, де відбувся збій, який заважає учневі правильно зрозуміти матеріал, вимогу, критерій вибору роботи до портфоліо чи інші аспекти його використання);

– наступна важлива умова – це досконале знання та врахування вікових особливостей учнів, які впливають на темп їх особистого розвитку, обумовлюють добір методів та засобів взаємодії з ними;

– необхідно враховувати індивідуальні особливості кожного учня, в тому числі його темперамент, характер, здібності, самооцінку, наполегливість та інші особистісні якості (наприклад, є багато учнів, яких необхідно мотивувати більш активно, ніж інших, щоб допомогти їм повірити у власні сили, подолати виховні помилки, допущені у попередні періоди);

– ознайомлювати учнів із особливостями ведення портфоліо поступово, але системно, поетапно збільшувати ступінь їх самостійності (але лише на основі переконання, що учень засвоїв попередні вміння та навички. Насамперед, це стосується вміння розуміти критерії оцінювання, орієнтуватися на них під час вибору робіт, а також навичок самооцінювання).

Ще однією обов'язковою умовою ефективного використання портфоліо є конструктивна співпраця із батьками. Налагодження ефективного зворотного зв'язку з ними та розтлумачення їм сутності даної технології формуального оцінювання – це наступна необхідна умова ефективного використання портфоліо. Потрібно вже в ході перших батьківських зборів ознайомити батьків з портфоліо як технологією формуального оцінювання, доступно та переконливо пояснити їм переваги даного способу оцінювання, показати значення портфоліо для розвитку в їх дитини самостійності, активності, навичок цілепокладання та планування.

У Методичних рекомендаціях МОН щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 1-4 класів за 2021 р. зазначено, що оцінка повинна виступати «показником досягнень навчально-пізнаваної діяльності» учнів [42]. Щодо портфоліо як способу формуального оцінювання, це означає, що необхідно створити умови, коли не лише педагог, а й самі учні і їхні батьки будуть розуміти що саме є досягненням, як до нього наблизитися, навіщо це потрібно

тощо. Важливо наголосити батькам учнів на інструментальній цінності портфолію, розтлумачити їм як саме за портфолію потрібно відстежувати індивідуальний прогрес, навчити яким чином вони можуть мотивувати свою дитину, яким способом надати їй допомогу. Надзвичайно важливо чітко роз'яснити батькам кожного з учнів, що в жодному разі не слід підмінити дитину: щось за неї малювати, вклеювати, намагатися добирати лише найкращі, досконалі роботи тощо, оскільки це перешкоджає розвитку самостійності, активності та навіть взагалі знецінює в очах учня портфолію, перетворює його ведення на нудний обов'язок.

Не менш важливим є й донести до батьків необхідність відмовитися від критичних зауважень: щодо якості (акуратності, старанності) ведення учнем портфолію, щодо змісту робіт, які до нього вкладаються тощо. Для батьків, які не знайомі з даною технологією і щоразу прагнуть від своєї дитини кращих результатів, такий підхід є незвичним, може їм важко даватися. Тому доцільно надати їм відповідну психолого-педагогічну допомогу, навчити бачити позитивні аспекти та прогрес дитини, а не концентруватися на недоліках. Але при цьому батьки не повинні ігнорувати недоліки, їх завдання конструктивно спрямовувати свою дитину до їх виправлення у потрібному напрямку, допомагати намічати маленькі проміжні цілі, покрокове досягнення яких приведе до бажаного результату. Більшості батьків необхідні подібні поради і навіть приклади реагування на недоліки, які вони побачили. Їх доцільно дати на зборах, чи в ході індивідуальних бесід.

Отже, використання портфолію як альтернативного способу оцінювання, буде ефективним, якщо педагог неухильно дотримується низки зазначених педагогічних умов: засновує свою діяльність на принципах сучасної освіти загалом та формувального оцінювання зокрема; створює належні умови для мотивації учнів; виступає модератором їх навчальної діяльності та підтримує активну взаємодію з батьками учнів. Наведені педагогічні умови створюють основу для усвідомлення учнями своєї вагомості ролі у процесі оцінювання, розвитку відповідальності за навчання та його результати, для формування в них здатності до адекватного самооцінювання та активного саморозвитку.

2.2. Особливості підготовка майбутніх вчителів до використання портфоліо молодшого школяра

З огляду на важливість портфоліо як способу оцінювання, що сприяє забезпеченню індивідуального прогресу учнів, розвиває в них низку важливих особистих якостей та вмінь, необхідно приділяти увагу підготовці майбутніх педагогів до його використання. Вміння вчителя ефективно застосовувати портфоліо на основі врахування індивідуальних та вікових особливостей учнів, це важлива структурна складова професійної компетентності.

Стрижнем професійної підготовки майбутнього вчителя виступає компетентнісний підхід. Умовою успішної педагогічної діяльності, її основою, з огляду на специфіку завдань, які повинний вирішувати вчитель, є вироблення в студентів ключових компетентностей, які вчені за змістом розділяють на функціональні, соціальні та мотиваційні [64, с. 299].

В рамках такого групування до функціональних належать ті компетентності, які безпосередньо пов'язані зі знаннями з педагогіки та інших наук, а головне – з виробленими на їх основі вміннями та навичками. Але успішне використання портфоліо як сучасного способу оцінювання, потребує і розвитку компетентностей, пов'язаних із участю у суспільному житті, і тих, які забезпечують внутрішню особистісну мотивацію вчителя, розвиток його інтересів, потреб тощо. Лише якщо у студента сформовані всі елементи, які утворюють сукупність ключових компетентностей, він буде обізнаним у своїй професії як з теоретичної так і з практичної точки зору, буде прагнути до саморозвитку, самовдосконалення, відповідно до вимог, які висуває навколишня дійсність, соціум, а також і у відповідності з потребами своїх учнів.

Дуже важливим видається те, що вказані компетентності забезпечують внутрішньособистісну потребу майбутнього вчителя шукати нові знання та оволодівати на їх основі новими вміннями:

- з використання портфоліо;
- прогнозувати та відповідно планувати цей різновид оцінювальної діяльності;

- правильно організувати роботу учнів та батьків з портфоліо;
- аналізувати її особливості та результати, їх відповідність наміченим цілям.

Тобто, системою розвинених компетентностей забезпечується здатність, готовність майбутнього вчителя використовувати портфоліо як спосіб оцінювання усвідомлено та професійно грамотно.

У процесі формування та розвитку професійної компетентності майбутніх вчителів, як слушно уточнює Н.М. Бібік, необхідно враховувати, що вона характеризується:

- поглибленими знаннями з педагогіки, методики, психології та інших супутніх предметів;
- постійним оновленням і поповненням своїх знань, що забезпечують успіх при вирішенні професійних завдань;
- включає також змістовий, процесуальний, особистісний компоненти [49].

Конкретні вимоги до змісту складових професійної компетентності, яка повинна бути сформована в майбутніх вчителів, визначаються положеннями освітньо-професійної програми, як частини галузевого стандарту сучасної вищої педагогічної освіти. Зокрема, для вчителів початкової школи це професійний стандарт «Вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти» [66].

З урахуванням специфіки діяльності з використання портфоліо, необхідно звернути пильну увагу на формування та розвиток власне контрольної-оцінювальної компетентності майбутніх вчителів. Це – важливий компонент їх методичної підготовки.

Можна погодитися з думкою О.В. Кміть, що контрольна-оцінювальна компетентність майбутнього вчителя складається з мотиваційно-ціннісного, когнітивного, діяльнісного та рефлексивного компонентів [24, с. 59]. Всі вказані компоненти тісно взаємопов'язані. Зміст мотиваційно-ціннісного компоненту повинний охоплювати вироблення в студента стійкого позитивного ставлення до використання у освітньому процесі оцінювальної діяльності. Таке

ставлення, своєю чергою, засновується на глибоких теоретичних знаннях змісту та призначення портфоліо, як сучасного способу оцінювання, а також на особистісній готовності студента реально визнавати кожного учня повноцінним суб'єктом освітньої діяльності і відповідно вибудовувати оцінювальну діяльність з ним.

Обов'язково потрібно налагодити вивчення майбутніми педагогами зарубіжного досвіду формуального оцінювання. Для більш глибокого занурення у тему, для засвоєння студентами не тільки теоретичної інформації, а й практичних вмінь, доцільно використовувати такі форми та методи, як: семінарські заняття; самостійна робота у малій групі, круглий стіл, мозковий штурм тощо. Наприклад, в рамках підготовки до семінару, студенти отримують завдання опрацювати теоретичні джерела [15; 26; 36; 37; 80], Інтернет ресурси і на цій основі створити карту світу з використання формуального оцінювання і зокрема портфоліо, де будуть позначені характерні особливості різних країн, вказані відмінності між ними та відзначені ті аспекти, що, на думку студентів є найбільш цінними для застосування в умовах НУШ.

Змістом когнітивного компоненту має виступати сукупність усвідомлених студентом методичних знань щодо здійснення оцінювання шляхом використання портфоліо. З ним нерозривно пов'язаний зміст наступного, діяльнісного компоненту, яким охоплюється вироблення в майбутніх вчителів системи таких методичних умінь, як то:

- визначення цілі, завдання, критеріїв та об'єктів оцінювання за допомогою портфоліо;
- застосування (планування, організація та реалізація) портфоліо як альтернативного способу оцінювання;
- аналіз результатів оцінювання;
- коригування індивідуальної траєкторії розвитку учня.

Не менш важливим є й зміст рефлексивного компоненту, який повинний охоплювати вироблення в майбутніх вчителів здатності до адекватного самооцінювання, до корекції своєї оцінювальної діяльності.

В рамках формування оцінювальної компетентності щодо використання портфоліо у майбутнього вчителя необхідно виробити здатність до:

- цілеспрямованого планування, організації та реалізації цього способу оцінювальної діяльності;

- чіткого встановлення навчальних досягнень учнів, особливостей оволодіння ними ключовими та предметними компетентностями;

- об'єктивного порівняння результатів діяльності учня з тими навчальними результатами, які визначені Державним стандартом та програмами з навчальних предметів;

- адекватного порівняння поточних та попередніх результатів діяльності учня;

- правильного (інформативного та мотивуючого учня) коментування змісту портфоліо;

- використання портфоліо для коригування індивідуальної діяльності учня (визначення проблемних аспектів та добір засобів їх виправлення).

Для оволодіння студентами практичними вмінням використання портфоліо доцільно особливу увагу приділяти роботі у формі семінарських занять. Перевагу слід віддавати сучасним формам семінарів: семінарам-тренінгам; семінарам запитань та відповідей; семінарам-дискусіям; семінарам-конференціям тощо. Необхідно віддавати перевагу інтерактивним методам організації діяльності студентів, серед яких: мозковий штурм, взаємне оцінювання; взаємне експрес-опитування; практичне моделювання проблемних ситуацій; ділові ігри тощо.

Наприклад, в рамках семінару-тренінгу можна ефективно відпрацювати навички студентів щодо надання учням допомоги у формуванні портфоліо, у доборі робіт до нього. Застосувавши елемент ділової гри, можна розділити студентів на дві підгрупи та організувати роботу в парах (по одній особі з кожної підгрупи). Студенти з першої підгрупи отримують по декілька різних робіт учня з навчальних предметів та повинні будуть відібрати до портфоліо найбільш інформативні (з відповідним обґрунтуванням свого вибору), а також

сформулювати до робіт інформативні та мотивуючі коментарі. Студенти з другої підгрупи перевіряють результат діяльності своїх товаришів, аргументують свої зауваження, оцінюють результати діяльності свого напарника, стисло характеризують досягнення та прорахунки. Потім вони міняються ролями. Така діяльність дає можливість майбутнім вчителям відпрацьовувати вміння добирати роботи та пояснювати критерії вибору, відпрацьовувати практичні навички мотивування учня, коментування роботи тощо. До такої діяльності необхідно добирати матеріали (учнівські роботи) з різними особливостями. Зокрема, важливо навчити майбутніх вчителів коментувати роботи учнів, які мають високі темпи оволодіння матеріалом, виконують практично всі роботи правильно, демонструють високий рівень навчальних досягнень. Таких школярів студент повинний вміти замотивувати на наступні досягнення, наприклад, з математики – на вирішення завдань підвищеного рівня складності, на пошук шляхів застосування здобутих вмінь на практиці (Наприклад: «Задачу розв’язано вірно, молодець! А поміркуй, чи можеш ти застосувати такі рішення у своєму житті? Як само ти б це зробив?»). Учнів, з робіт яких помітні ускладнення в оволодінні навчальним матеріалом студент повинний навчитися обережно виправляти, підтримувати їх віру у свої сили, спонукати до докладання подальших зусиль тощо (Наприклад: «Молодець, ти навчився розв’язувати задачі, використовуєш опорну схему, але будь уважнішим під час підрахунків, перевіряй результат!»). Педагог під час семінару надає студентам максимальну свободу, але за необхідності коригує їх дії та оцінки.

Для того, щоб потенціал портфоліо як альтернативного способу оцінювання використовувався наповну, майбутніх вчителів дуже важливо навчити способам вироблення в учнів навичок самостійно визначати власні досягнення та ставити індивідуальні цілі. Фахівці зазначають, що на практиці саме цей аспект портфоліо викликає значні ускладнення, оскільки учні, зазвичай, не замислюються над тим, що саме вони вже дійсно знають. Відповідно, їм спочатку дуже важко визначити, чому саме вони навчилися, яким вмінням опанували і чого хочуть досягти [15, с. 41]. Тому майбутніх

вчителів потрібно озброїти вмінням працювати з учнями з використанням сучасних інструментів формувального навчання. Одним з них є таблиця «Знаю – хочу дізнатися – дізнався». Її використання спонукає учнів замислюватися, чим саме він займається на уроці (і в ході виконання кожного конкретного навчального завдання), що він вже реально знає та/або вміє і чого прагне ще навчитися (або спочатку про що дізнатися). Студенти повинні розуміти, що «правильну» чи «неправильну» відповідь до такої таблиці занести неможливо, оскільки це інструмент, який допомагає «розкласти по полицкам», усвідомити логічну послідовність наявних та бажаних знань і вмінь. Щоб вміти застосовувати цей формувальний інструмент з учнями для ведення портфоліо, корисно, щоб майбутні вчителі спочатку навчилися усвідомлювати власні знання і вміння, ставити цілі та визначати їх досягнення. Тому в рамках семінарських занять вони обов'язково повинні попрацювати над заповненням такої таблиці особисто. Не менш важливою складовою оволодіння майбутніми вчителями вмінням використовувати портфоліо як спосіб формувального оцінювання є виробнича практика. Під час спостереження за роботою досвідчених педагогів в ході відвідування їх показових уроків, під час власних пробних уроків та переддипломної практики студенти мають можливість значно підвищити свій рівень, розвинути здатність застосовувати портфоліо. Необхідно не тільки побіжно ознайомитися із портфоліо учнів класу, а й уважно проаналізувати як вони ведуться, яку допомогу надають батьки, яким чином педагог коментує досягнення учнів, як їх мотивує, чи не концентрується лише на навчальних результатах на шкоду іншим напрямкам розвитку тощо. Корисно, якщо студенти напередодні практики на семінарському занятті або в ході обговорення на круглому столі (чи із застосуванням іншої зручної форми) складуть бланк для аналізу портфоліо, який будуть заповнювати в ході практики та потім проаналізують і обговорять.

Отже, вироблення у майбутніх учителів індивідуальної готовності до використання портфоліо, є важливою складовою формування їх професійної компетентності. Конкретне наповнення, точний зміст кожної зі складових професійної компетентності, яка повинна бути сформована в майбутнього

вчителя, визначені професійним стандартом «Вчителя початкових класів закладу загальної середньої освіти». Власне для використання портфоліо особливої ваги набуває формування в студентів контрольної-оцінювальної компетентності, яка охоплює мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та рефлексивний компоненти.

Однією з обов'язкових передумов ефективного використання портфоліо у НУШ є формування у майбутніх педагогів такого компоненту професійної компетентності, як контрольної-оцінювальної компетентності. Для розвитку мотиваційно-ціннісного компоненту зазначеної компетентності необхідно сформувати в студентів стійке позитивне ставлення до оцінювальної діяльності з використанням портфоліо, основою якого є усвідомлене ставлення до учня як до суб'єкта освітньої діяльності та ґрунтовні теоретичні знання, насамперед, щодо: завдань, які дає можливість вирішувати портфоліо, його переваг порівняно з іншими способами оцінювання та ролі у особистісному розвитку школяра. Формування когнітивного та діяльнісного компонентів контрольної-оцінювальної компетентності перебуває у нерозривному зв'язку, забезпечується шляхом засвоєння теоретичних та методичних знань про портфоліо як сучасний спосіб оцінювання і вироблення на їх основі вміння використовувати його у практичній роботі з учнями. Рефлексивний компонент контрольної-оцінювальної компетентності майбутніх вчителів розвивається шляхом вироблення здатності адекватно оцінювати власну діяльність з використанням портфоліо, аналізувати її результати, вносити корективи тощо. Важливо, щоб розвиток усіх компонентів відбувався системно, у їх взаємозв'язку, а також у комплексі із розвитком інших складових професійної компетентності.

2.3. Методичний інструментарій щодо використання портфоліо учня в Новій українській школі

Аналіз результатів педагогічного експерименту показав, що потенціал використання портфоліо як способу оцінювання навчальних досягнень учнів на практиці ще не завжди реалізується повною мірою. Для поліпшення ситуації доцільно сформулювати низку рекомендацій.

Першим моментом, який викликав занепокоєння є те, що не всі учні із задоволенням ведуть портфоліо (про це вказали 5 учнів, що становить 10% від усіх опитаних). Щоб запобігати подібній ситуації, потрібно з першого дня налаштовувати учнів відповідним чином, насамперед, зацікавити цим видом діяльності першокласників. Доцільно скористатися методом наочності: продемонструвати цікаві зразки портфоліо учнів за попередні роки. Демонстрацію необхідно супроводжувати поясненнями, привернути увагу учнів до найбільш вдалих рішень, до яскравих елементів. Вчителю неодмінно слід продемонструвати першокласникам своє захоплення змістом портфоліо і одночасно розпочати їх мотивувати відповідним чином (Наприклад: «Подивіться, які цікаві захоплення (сімейні фото, малюнки тощо), а скоро ви зможете розповісти і про ваші!»). Надалі активувати учнів допоможуть елементи дискусії (Наприклад: «Як вважаєте, які розділи потрібні для вашого портфоліо?»).

З огляду на вікові особливості першокласників, ознайомлення із портфоліо доцільно провести в ігровій формі, чи, принаймні, із застосуванням елементів гри. Наприклад, організувати «Подорож у країну Портфоліо», коли учні – це пасажери потягу, а кожна зупинка – це важливий аспект навчальної чи виховної діяльності, який потребує створення у портфоліо відповідного розділу. Для такої роботи обираємо групову форму, учні 1 класу вже здатні в ході керованої вчителем бесіди, на основі навідних запитань визначити, наприклад, які відомості про себе є найважливішими і повинні бути включені до портфоліо, чи потрібно включати відомості про батьків, однокласників тощо.

Очевидним є те, що портфоліо молодших школярів має бути яскравим, кольоровим. Його потрібно компонувати в окрему теку, яка має бути зручною, щоб додавати матеріали учневі було не складно і він від самого початку привчався робити це сам. Матеріал для окремих аркушів (особливо в 1 класі) краще обирати стійкий, краще використовувати цупкий кольоровий папір, щоб портфоліо весь навчальний рік мало привабливий зовнішній вигляд. Звичайно, вибір кольорів та оздоблення має бути за учнем. Окремі елементи портфоліо можна виготовити на уроках образотворчого мистецтва.

Необхідно слідувати методичним рекомендаціям фахівців [77, с. 55] і не встановлювати для учнів жорсткі рамки щодо ведення портфоліо. Вибір змісту портфоліо повинний залишатися за учнем, максимально допустима ступінь участі батьків та педагога – це обережне керівництво, делікатні поради. В жодному разі це не мають бути категоричні вимоги або розпорядження.

З іншого боку, ведення портфоліо необхідно контролювати: учень має дотримуватися встановлених строків, регулярно поповнювати розділи, які сам обрав від початку. Завдання педагога – не примусити його до цього, а мотивувати таким чином, щоб учень сам прагнув додавати нові матеріали. Це доволі складна та кропітка робота: необхідно постійно підтримувати інтерес учнів до портфоліо, нагадувати їм, що у такий спосіб вони самі оцінюють власні досягнення. Доцільно не тільки мотивувати учнів дописами у їхні портфоліо, а й робити це вербально, переглядати портфоліо учнів в присутності класу і предметно відзначати конкретні досягнення (наприклад: «Молодець, видно, як ти старався і це не дарма: помилок немає! (стало менше)», «Молодець, цього разу тобі вдалося зробити все правильно!»). Це, поза сумнівом, викликатиме в інших учнів класу прагнення отримати схвалення і за своє портфоліо.

Навіть, якщо прогрес в учня незначний, якщо проблемних аспектів більше, ніж досягнень, все одно, потрібно дібрати слова, здатні заохотити дитину долати труднощі (наприклад: «Ти міркуєш вірно, потрібно бути трошки уважнішим і все вийде!»). У протилежному випадку виникають ситуації, які були встановлені під час експерименту, коли в учня превалюють неприємні,

тривожні відчуття від перегляду портфоліо вчителькою, оскільки він очікує зауважень та критику. Дуже швидко такий настрій поширюється на ставлення учня до портфоліо загалом і даний спосіб оцінювання втрачає свій розвивальний потенціал.

Для того, щоб портфоліо не перетворювалося на виставку дитячих робіт, належним чином відображало динаміку розвитку учня, його старанність, зусилля та досягнення, учні повинні усвідомити його мету. Першокласників із самого початку потрібно привчати запитувати в себе «Чого я досягнув у цій роботі?». Для учня 1 та 2 класу це може бути, наприклад: «Зрозумів текст та намалював до нього ілюстрацію», «Розбірливо зробив запис рукописними буквами», «Сам створив висловлювання», «Правильно записав слова, що пишуться так, як вимовляються», «Правильно виконав додавання/віднімання», «Вірно розмістив відрізок на площині», «Вірно виконав порівняння довжини» тощо. На перших етапах, щоб полегшити учням визначення власних досягнень, можна розмістити у класі відповідну опорну наочність.

Важливо також, щоб мета портфоліо була зрозумілою і батькам. Це дозволить уникнути низки проблемних аспектів, які були виявлені під час експерименту. Наприклад, того, що батьки перебирають на себе ведення портфоліо: від вибору робіт і до його оформлення замість дитини. Тому обов'язково потрібно проводити роз'яснювальну роботу з батьками учнів. Для цього розмовляти індивідуально та виділяти на батьківських зборах час для того, щоб пояснювати батькам сутність портфоліо, його переваги як альтернативного способу оцінювання. Доносити необхідність не підміняти собою дитину при ведення робочого чи демонстраційного портфоліо, а лише обережно спрямовувати її зусилля та підтримувати. Доцільно проводити з батьками недовгі, але інформативні (тривалістю біля 5 хвилин) бесіди щодо їх внеску у ведення портфоліо наприклад, на тему: «Що дає портфоліо вашій дитині?», «Чим портфоліо відрізняється від оцінки?», «Як підтримати, а не примусити дитину?», «Потрібно не «краще за всіх», а цікаво та від душі!», «Що для вашої дитини найважливіше і як це видно з її портфоліо?» тощо.

Вчителям потрібно категорично відмовитися від елементів авторитарного підходу до використання портфоліо. Навіть у 1 та 2 класі, коли є велика спокуса просто сказати учням або їхнім батькам включити до портфоліо ту чи іншу роботу, необхідно обговорювати це, роз'яснювати школярам чому, за якими критеріями обрана робота, які досягнення з неї видно.

Також доцільно вже у 1 класі розвивати в учнів вміння ставити цілі і визначати їх досягнення за матеріалами портфоліо. Провідна роль в цій діяльності з учнями 1 класу належить ще вчителю, оскільки в учнів не сформовані відповідні вміння та навички. Завдання педагога доступно пояснити значення конкретної цілі (навіщо потрібно навчитися чомусь, опанувати певним вмінням тощо). Надалі потрібно привчати учнів добирати до портфоліо роботи, відповідно до поставленої цілі.

Спочатку необхідно, щоб учні усвідомили поставлені цілі, наприклад: «Навчитися розбірливо писати рукописні літери», «Вміти правильно списувати слова та речення з друкованого (рукописного) тексту», «Навчитися правильно писати під диктування вчителя речення з 3-4 слів», «Вміти добирати та записувати назву малюнка» тощо. Досягнення цілі буде для учня орієнтиром, критерієм, на який він має орієнтуватися: до портфоліо за допомогою вчителя учні добирають роботи, які ілюструють досягнення кожної цілі («Навчився розбірливо писати рукописні літери», «Правильно списав слова та речення з тексту», «Правильно написав під диктування вчителя речення»). У 2 класі цю роботу доцільно продовжувати, поступово збільшуючи самостійність учнів по мірі накопичення ними необхідних навичок добирати роботу відповідно до поставленої цілі. Учні 3 класу вже потрібно набагато більш активно залучати до роботи з постановки цілей, спонукати їх визначати власні цілі самостійно. Наприклад: «Я хочу навчитися правильно писати та перевіряти слова з орфограмами», «Я хочу вміти розпізнавати іменники, прикметники» тощо. Також потрібно навчити учнів 3 та 4 класів вносити до портфоліо довгострокові цілі. Протягом першого тижня навчання доцільно запропонувати їм на окремому аркуші записати та самостійно продовжити речення: «Я хочу дізнатися...», «Я хочу навчитися...», «Я хочу вміти...», «Я хочу покращити...»

тощо. Додатковий позитивний ефект буде забезпечено, якщо учні кількома словами пояснять для чого їм це необхідно. Такий аркуш учні цікаво оформлюють (наприклад, ілюструють малюнками, або роблять колаж тощо) та вкладають у портфоліо. Через визначений заздалегідь проміжок часу або по мірі досягнення поставлених цілей до аркушу вносяться відповідні позначки. Якщо це можливо, наприклад, коли ціль стосувалася навчальних результатів, до портфоліо вкладається робота, яка ілюструє її досягнення (або декілька робіт, які ілюструють покроковий рух учня до цілі). Примушувати учнів на весь клас або навіть вчителю озвучувати свої цілі та досягнення, ділитися перемогами та проблемами неприпустимо. Це можна тактовно запропонувати, але вибір залишається за учнем і він його здійснює виключно за власним бажанням.

Розвиток в учнів навичок цілепокладання під час використання портфоліо тісно взаємопов'язаний із розвитком в них здатності до самооцінювання. В першокласників критичне ставлення, здатність до адекватного порівняння зразку та власного результату, до елементарного аналізу ще не вироблена. Учні схильні всі свої роботи вважати успішними. Розпочинати роботу в цьому напрямку слід дуже поступово та обережно, щоб вказівки на недоліки у роботах дитини не знизили її самооцінку, певність у власних силах, її інтерес до нових знань та вмінь. Але, все ж таки, винятково позитивні відгуки не здатні спонукати учня до виправлення помилок, до вдосконалення. Тому доцільно привчати учнів спокійно сприймати допущені помилки, спонукати їх знаходити і виправляти. Корисно відзначати позитивні моменти, коли учень сам знайшов у роботі помилки та виправив їх, включати подібні роботи до портфоліо. Учень не повинний відчувати занепокоєння, що його будуть критикувати за помилки, за інші недоліки у портфоліо, має бути переконаний, що знайти та виправити помилку – це важливе досягнення, яким можна пишатися. Коли учень привчиться бачити свої помилки та недоробки, порівнювати свій результат із завданням, зразком тощо, його здатність до самооцінювання суттєво підвищиться. Завдання педагога – виробити в учнів спокійне, а точніше конструктивне, ставлення до недоліків у роботі, без занепокоєння але із бажанням їх виправити, - це основа адекватного самооцінювання учня. Так

само конструктивно потрібно навчити учнів ставитися і до власних досягнень: бачити їх, розуміти, які кроки були зроблені на шляху до них, а також усвідомлювати навіщо вони потрібні. Тоді за матеріалами портфоліо дійсно можна буде відстежувати навчальний прогрес, бачити які ускладнення подолав учень, а що йому вдалося легко і чому.

Не менш важливо вчителю відмовитися від елементів формального ставлення до використання портфоліо, яке може проявлятися у дописах, які не містять аналізу досягнень учня, не мотивують його, або й взагалі у відсутності реакції вчителя на старання учня. Перевірка вчителем портфоліо повинна бути регулярною і жодне досягнення не можна залишати поза увагою. У реакціях педагог може одночасно мотивувати учня та скеровувати його розвиток.

Поєднувати ці два важливі аспекти можна, наприклад, за допомогою фраз, які містять: заохочення, характеристику досягнення та вказівку на напрям докладання подальших зусиль. Наприклад, якщо учень або учениця у роботі вкладеній до портфоліо допустили помилки доцільно використовувати фрази типу: «Перше завдання ти виконав/виконала вірно, а над другим подумай ще раз, застосуй схему дій, яку ми вивчили», «Ти правильно написав майже всі слова, надалі будь більш уважним, не квапся і помилки зникнуть зовсім!», «Міркуєш вірно, але уважніше прочитай умови задачі» тощо.

Помилковим є й надання вчителем переваги розділу, присвяченому навчальним досягненням і, відповідно, у зменшення фокусу уваги до тих розділів, за якими можна відстежити досягнення учня у соціальній, творчій та інших сферах. Для сучасної дитини розвиток інтелекту, практичних вмінь, творчих здібностей та соціальних навичок є однаково важливим. Тому віддавати у портфоліо перевагу конкретній сфері прогресу і випускати з уваги інші є помилкою, здатною загальмувати всебічний розвиток особистості учня (і це, як, на жаль, показав експеримент, відбувається на практиці).

Тому вчителю необхідно передивлятися та реагувати на матеріали про успіхи учня у розвитку його здібностей, захоплень, є не менш важливим, ніж перегляд навчальних робіт. Спілкування із однокласниками, участь у спільних справах, самостійність, активність, ініціативність – це ті сфери розвитку, які

педагог повинний ретельно відстежувати, знати ускладнення, з якими стикається дитина, та скеровувати її через портфоліо до їх подолання. В кожного учня мають бути мотивуючі відгуки вчителя про обов'язки, які він виконує у класі. Вагомий мотиваційний ефект мають фото учня з однокласниками, зроблені під час спільних заходів, екскурсій, свят тощо.

Педагогам важливо не лише відстежувати прогрес учнів за портфоліо, а й здійснювати моніторинг їх ставлення до такого способу оцінювання.

Для цього доцільно періодично проводити з учнями 1 а 2 класу бесіди, опитування, з учнями 3 та 4 класу можна скористатися анкетами з двох-трьох запитань, ціль яких з'ясувати наскільки комфортним для кожного з учнів є використання портфоліо, наскільки вони зацікавлені в його веденні тощо. Адже, негативне ставлення, відсутність інтересу, брак самостійності тощо знецінюють портфоліо. Відповідно, якщо вчитель виявляє проблеми, вони підлягають негайному вирішенню.

Причиною вказаних чи інших проблем щодо використання портфоліо є, як правило, прорахунки вчителя. Тому необхідно, щоб кожен вчитель періодично, декілька разів за навчальний рік здійснював самоаналіз використання портфоліо.

Наприклад, можна розробити бланк запитань-відповідей і заповнювати його. Серед запитань, які вчитель повинний собі поставити найважливішими та найбільш інформативними є: «Чи відповідає поточний стан використання портфоліо моїм очікуванням (цілям) тощо?», «Чи дає мені портфоліо можливість відстежувати та планувати індивідуальний розвиток кожного учня класу?», «Чи вдається мені виконувати інші завдання, вирішенню яких сприяє портфоліо?» (краще розбити на окремі запитання по кожному завданню), «Чи не перебираю я на себе більше роботи з використання портфоліо, ніж це потрібно для розвитку самостійності та активності учнів?», «Чи вдалося мені достатньою мірою зацікавити кожного учня веденням портфоліо? Що можна було б ще зробити, щоб підтримати їх інтерес, як додатково їх мотивувати?», «Чи вдалося мені виробити в батьків усвідомлення значення портфоліо для розвитку їх дитини?», «Чи достатнім є рівень співпраці з батьками?».

Періодичні відповіді на ці запитання, поза сумнівом, допоможуть педагогам відволіктися від звичних щоденних справ та дещо «зі сторони» оцінити використання портфоліо, побачити як недоліки, так і власні досягнення. В результаті портфоліо як спосіб оцінювання буде використовуватися більш повно та ефективно.

Висновки до другого розділу

Аналіз науково-педагогічної та методичної літератури дає можливість констатувати, що розвиток способів оцінювання навчальних досягнень учнів обумовлений загальним рівнем розвитку освіти, основоположними принципами та завданнями. Доведено, що формувальне та підсумкове оцінювання, визначені чинним Державним стандартом початкової освіти, являють собою результат тривалого педагогічного пошуку, складної еволюції підходів до формування суджень про результати навчання учнів.

Узагальнюючи матеріали розділу, можна дійти висновку, що основними педагогічними умовами ефективного використання портфоліо у НУШ виступають: дотримання педагогом принципів сучасної освіти, зокрема, принципів формувального оцінювання; психолого-педагогічні умови для мотивування учнів; умови для виконання педагогом ролі модератора самостійної діяльності учнів з ведення портфоліо та налагодження конструктивного співробітництва з батьками учнів на основі усвідомлення ними завдань портфоліо як альтернативного способу оцінювання.

З метою підвищення ефективності використання портфоліо у НУШ були сформульовані наступні методичні рекомендації. Для формування в учнів позитивного ставлення до ведення портфоліо, зацікавленості та мотивації використовувати наочні методи у сукупності зі словесними та інтерактивними: демонструвати цікаві зразки портфоліо за попередні роки, яскраво виражати власне захоплення ними, привертати увагу учнів шляхом пояснень, навідних запитань, інтерактивної керованої бесіди (взаємні запитання-відповіді учнів та педагога), елементів дискусії. Віддавати перевагу діяльності з елементами гри, ігровим прийомам активації уваги, уяви тощо. Заохочувати учнів самостійно оздоблювати портфоліо, використовувати яскраве оформлення, елементи казок, мультфільмів тощо. Надавати учням максимальну свободу щодо ведення портфоліо, здійснювати керівництво цим процесом у мінімальній формі, делікатно, але домагатися дотримання поставлених загальних вимог та строків. Мотивувати учнів не тільки дописами до портфоліо, але й вербально, в тому числі у присутності класу зазначати про його досягнення. З перших днів

формувати в учнів усвідомлення мети портфоліо та здатності до рефлексії, починаючи зі спрощеного варіанту – самостійного пошуку відповіді на запитання «Чого я у цій роботі досягнув?», за потреби з використанням опорної наочності. Відмовитися від будь-яких елементів авторитарного підходу та формалізму у використанні портфоліо. Регулярно проводити роботу з батьками, спочатку з роз'яснення особливостей використання портфоліо та їх ролі у цьому процесі (підтримка дитини), на наступних етапах – з обговорення із дитиною та педагогом змісту портфоліо та досягнень учня.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Науково-педагогічні засади оцінювання були закладені вже у роботах видатного чеського педагога Я.-А. Коменського. К.Д. Ушинський, Х.Д. Алчевська, В.О. Сухомлинський та інших. Вітчизняні педагоги зробили вагомий внесок у розвиток теорії та практики оцінювання, затвердили розуміння оцінювання в якості інструменту розвитку учня, критикували сучасну їм бальну систему та обґрунтовували переваги використання розгорнутих оцінних суджень, в тому числі вербальних. Вагомий практичний досвід використання самооцінювання, взаємного та колективного оцінювання напрацював та поширив наприкінці ХХ ст. педагог-новатор Ш.О. Амонашвілі. Здобутки педагогів – новаторів, вчених та практиків, стали основою для визначення найбільш інформативних, змістовних та зорієнтованих на всебічний розвиток учня способів оцінювання у сучасній школі. Формувальне та підсумкове оцінювання дають змогу робити об'єктивні оцінювальні судження про індивідуальні досягнення учня та адекватно визначати конкретний рівень результату навчання, на якому він перебуває. В умовах компетентнісного підходу вони сприяють подоланню недоліків традиційного оцінювання: забезпечують перенесення фокусу уваги з того, що учень не засвоїв на його досягнення, відображають індивідуальний розвиток ключових та предметних компетентностей.

Охарактеризоване портфоліо як технологія формульовального оцінювання, обґрунтовані його переваги, порівняно з іншими способами оцінювання: перетворення учня на активного та самостійного суб'єкта оцінювальної діяльності; повноцінне забезпечення індивідуального підходу на основі врахування здібностей, інтересів, розвивальних потреб учня; адекватне співставлення результатів індивідуального прогресу (досягнень) учня з очікуваним освітнім результатом; можливість точного планування, визначення та системної реалізації індивідуальної траєкторії розвитку учня; розширені рамки оцінювання – здатність виходити за межі навчальних результатів, скеровувати та коригувати розвиток широкого спектру особистісних якостей в рамках ключових компетентностей; залучення до оцінювальної діяльності

батьків, налагодження конструктивної тристоронньої співпраці ефективного зворотного зв'язку у системі «вчитель-учень-батьки», тощо. Додаткового для кожного учня портфоліо забезпечує реалізацію таких переваг формувального оцінювання, як: усвідомлення критеріїв оцінювання своїх досягнень; спроможність будувати змістовий ланцюг «я знаю і вмю – я ще не знаю, ще не вмю – я хочу навчитися (дізнатися та вміти)»; відсутність побоювань припуститися помилки, розвиток здатності побачити недоліки та прагнення їх самостійно виправити; мотивація, сприяння розвитку самостійності, здатності до самооцінювання, цілепокладання, відповідальності за результати власної освітньої діяльності.

Визначені особливості основних видів портфоліо у НУШ: робочого, демонстраційного та вчительського. Робоче портфоліо характеризується спільною оцінювальною діяльністю вчителя та учня за підтримки батьків, яка дозволяє педагогу ефективно спрямовувати та за потреби коригувати їх зусилля; розширеними діагностичними та прогностичними можливостями на підставі аналізу індивідуального прогресу учня; доступністю та варіативністю змісту, завдяки якій цей різновид портфоліо найбільше підходить для ознайомлення молодших школярів із даною технологією формувального оцінювання. Основні ризики робочого портфоліо – це надмірна участь педагога або батьків у його веденні, що ускладнює розвиток в учня самостійності, здатності до самооцінювання, знижує його мотивацію та активність. Демонстраційне портфоліо передбачає наповнення виключно зусиллями самого учня, найкращим чином, порівняно з іншими різновидами, здатне відобразити прогрес школяра, причому не щодо досягнень у навчальній, соціальній, творчій та інших видах діяльності, а й щодо спроможності адекватно оцінювати власний прогрес, здійснювати ціле покладання, планувати власну діяльність на майбутнє. Щодо використання даного виду портфоліо існує підвищений ризик перетворити його на виставку робіт учня. До недоліків даного виду, порівняно із робочим, відноситься неспроможність з його допомогою чітко визначити траєкторію руху учня, оскільки з нього видно лише проміжні та кінцеві досягнення. Портфоліо вчителя є ефективним педагогічним інструментом, що

дозволяє документально відстежувати руж учня, наочно бачити його особливості і на цій підставі здійснювати ефективне, максимально індивідуалізоване планування та коригування його розвитку. Особливості робочого портфоліо дають підстави рекомендувати його для використання, починаючи з перших днів навчання. Демонстраційне портфоліо більш доцільно використовувати по мірі накопичення учнями певного обсягу вмінь правильно добирати роботи відповідно до усвідомлених критеріїв оцінювання, починаючи з третього та/або четвертого класу. Ефективність демонстраційного портфоліо суттєво підвищується завдяки паралельному використанню портфоліо вчителя або робочого портфоліо, що дозволяє найбільш повно бачити не тільки досягнення учня, а й цілі, над якими він ще має працювати. Відсутність чітких вимог до структури та змісту портфоліо дає можливість вчителям початкової школи використовувати портфоліо з комплексною (змішаною) структурою, яке поєднує переваги вказаних різновидів та краще відповідає особливостям учнів класу. Узагальнений висновок, що варіативність змісту видів портфоліо додатково сприяє реалізації його переваг як альтернативного способу оцінювання у НУШ, дозволяє достатньо повно та різнобічно унаочнювати прогрес кожного конкретного учня.

Проведене експериментальне дослідження стану використання портфоліо у НУШ. Обрано форму педагогічного експерименту, який мав основною метою визначення дійсного стану використання портфоліо як альтернативного способу оцінювання навчальних досягнень школярів у НУШ. Експеримент передбачав розв'язання наступних завдань: встановити позитивні та негативні аспекти застосування портфоліо і на їх основі намітити та обґрунтувати шляхи підвищення ефективності використання даного альтернативного способу оцінювання у роботі з учнями. В експерименті взяли участь 50 учнів початкових класів, 46 батьків та 12 вчителів. Були досліджені 50 портфоліо: 25 робочих і з комплексною структурою та 25 демонстраційних. Основними методами в ході проведення експерименту були: педагогічне спостереження, аналіз продуктів діяльності (портфоліо) учнів та вчителів; анкетування

(педагогів та батьків), опитування учнів; математичний метод, а також методи аналізу та узагальнення, які використовувалися для обробки отриманих даних.

Проаналізувавши результати педагогічного експерименту, узагальнено висновок що потенціал портфоліо у НУШ використовується ще не повною мірою. Виявлені основні чинники, які знижують ефективність використання даного способу оцінювання: елементи формального ставлення педагогів до використання портфоліо та неповне розуміння його сутності та завдань. Вказані чинники обумовили недоліки в організації використання портфоліо педагогами, в тому числі недоліки у мотивуванні учнів, зниження їхньої активності, гальмування розвитку в них самостійності, відповідальності, здатності до самооцінювання, інших важливих якостей, спричинили недостатню обізнаність із особливостями роботи з портфоліо батьків тощо.

Досліджені педагогічні умови використання портфоліо. Розкритий зміст та обґрунтована провідна роль дотримання базових принципів освіти та принципів формування оцінювання: гуманізації; демократизації; комплексності та системності; розвивального та виховного навчання; індивідуалізації; партнерства та професійної компетентності вчителя. А також принципів: ретельного планування використання портфоліо; чіткого визначення і доступного формулювання критеріїв оцінювання; уваги до найбільш інформативних щодо індивідуального розвитку досягненнях школярів; системності відстежування та відповідності оцінки досягнень учнів у портфоліо загальним цілям навчання; простоти і доступності змісту оцінювання для всіх учасників освітнього процесу (учнів та батьків); ситуативності тощо. Не менш важливим є блок психолого-педагогічних умов, покликаних забезпечувати ефективне мотивування учнів під час використання портфоліо: встановлення сприятливої психологічної атмосфери, суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками освітнього процесу; систематичне надання учням індивідуалізованої та інформативної підтримки, зорієнтованої на порівняння їх поточних та попередніх досягнень у співвіднесенні із очікуваними результатами освітньої діяльності; запобігати конкуренції між учнями; відмова від негативних коментарів та фокусування уваги на позитивних зрушеннях;

запобігати перевтомі та негативним емоціям учнів; надання їм можливостей для вдосконалення (виправлення) своїх результатів. Серед інших ключових педагогічних умов ефективного використання портфоліо: налагодження співпраці із батьками учнів та високий рівень розвитку професійної компетентності вчителя.

Сформульовані методичні рекомендації щодо підвищення ефективності використання портфоліо у НУШ. Доведено необхідність з метою розвитку активності, інтересу, самостійності та ініціативності учнів щодо використання портфоліо, а також для їх ефективного мотивування активно застосовувати: методи наочності, демонстрації, ілюстрування та прикладу (у супроводі елементів пояснень, бесіди, дискусії); ігрові методи або, принаймні елементи гри та педагогічне стимулювання (у письмовій та вербальній формі). Доцільно: залучати учнів до виготовлення елементів портфоліо, до його оздоблення на уроках образотворчого мистецтва; надавати їм максимальну свободу у виборі структури портфоліо та його наповнення. Формувати в учнів усвідомлення мети портфоліо системно та поступально, починаючи з перших днів їх освітньої діяльності (спочатку за допомогою прикладу, навідних питань та опорних схем, із поступовим підвищенням ступеню їх самостійності). Налагодити роз'яснювальну роботу з батьками учнів, використовувати прийоми індивідуальної та групової бесіди, роз'яснення, прикладу. Від перших днів використання портфоліо з учнями відмовитися від елементів формалізму та авторитарного підходу, всі рішення учня щодо змісту портфоліо повинні бути усвідомленими та добровільними, за його власним вибором. Виробляти в учнів конструктивне і об'єктивне ставлення до допущених у роботі помилок і до досягнень, як основу адекватного самооцінювання, шляхом використання роз'яснень, мотивування, заохочення, прикладу тощо. Постійно здійснювати моніторинг ставлення учнів до портфоліо як способу оцінювання шляхом проведення бесід, опитувань або анкетування. Періодично здійснювати самоаналіз використання портфоліо; поглиблювати та розширювати теоретичні уявлення шляхом вивчення наукової та методичної літератури, прогресивного педагогічного досвіду колег, зарубіжного досвіду тощо.

Запропоновані шляхи вдосконалення підготовки майбутніх вчителів до використання портфоліо. Доведено, що формування в майбутніх вчителів готовності до використання портфоліо, як елементу контрольної-оцінювальної компетентності, доцільно забезпечувати шляхом їх включення у практично-зорієнтовані форми освітньої діяльності: участь у сучасних різновидах семінарських занять (семінар-тренінг, семінар-круглий стіл, семінар-дискусія; семінар-конференція семінар з елементами ділової гри тощо); робота із застосуванням інтерактивних методів (мозковий штурм, взаємне оцінювання; взаємне експрес-опитування; практичне моделювання проблемних педагогічних ситуацій тощо); безпосереднє ознайомлення з методами роботи досвідчених учителів та вироблення власного практичного досвіду в рамках проходження виробничої практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функция оценки учения школьников. Москва : Педагогика, 1984. 296 с.
2. Амонашвили Ш.А. Обучение, оценка, отметка. — Москва : Знание, 1980. — 224 с.
3. Амонашвили Ш.А. Основы гуманной педагогики : в 20 кн. Москва : ООО «Амрита», 2012. Кн. 4. Про оценки. 420 с. URL: <http://iknigi.net/avtor-shalva-amonashvili/95128-osnovy-gumannoy-pedagogiki-kniga-4-ob-ocenkah-shalva-amonashvili/read/page-1.html>.
4. Амонашвили Ш.А. Психолого_дидактические особенности оценки как компонента учебной деятельности. // Вопр. Психологи. 1975. № 4. С. 77–85.
5. Бернс Р. Что такое Я-концепция // Психология самосознания: Хрест. ; Ред. Д. Я. Райгородский. Самара: Бахрах-М, 2003. С. 333-393.
6. Біляковська О. Психологічні аспекти оцінювання успішності учнів // Вісник Львівського університету. Серія : Педагогічна. 2012. Вип. 28. С. 53–58.
7. Борбич Н., Гузенко О., Оксенчук Т. Гуманістичний підхід в оцінюванні результатів навчання школярів: історико-педагогічний аспект. Педагогічний часопис Волині. 2018. № 4(11). С. 18-25.
8. Буханевич Н.В. Контроль та оцінка навчальних досягнень учнів. URL: <http://eprints.zu.edu.ua> > ... pdf.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: ВТФ, «Перун», 2009. 1736 с.
10. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – Москва: АСТ, 2008. 671 с.
11. Выготский Л.С. Психология развития ребёнка. М.: Эксмо, 2003. 512 с.
12. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. 308 с.
13. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь. 1997. 236 с.
14. Гора Н.В. Педагогічні умови формування професійної компетентності // Молодий вчений. 2018. № 6(58). С. 134-137.

15. Денга Н. М. Упровадження методичної системи з підготовки майбутніх учителів початкових класів до використання формувального оцінювання. Імідж сучасного педагога. 2020. № 1(190). С. 38–44.
16. Державний стандарт початкової освіти: затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 (Редакція станом на 06.10.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#Text>.
17. Етимологічний словник онлайн (англійською мовою). URL: <https://www.etymonline.com/>.
18. Єжова О.О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу // Психолого-педагогічні науки. 2014. № 3. С. 39-43.
19. Intel® «Навчання для майбутнього». Київ: Видавнича група BHV, 2004. 416 с.
20. Калюжна Є.М., Шевергіна М.В. Вплив самооцінки особистості на її академічну успішність у молодшому шкільному віці. Молодий вчений. 2016. № 5(32). С. 559-663.
21. Канівець Т.М. Основи педагогічного оцінювання. Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. 102 с.
22. Каткова Т.А., Варіна Г.Б. Вплив успішності навчання на самооцінку молодшого школяра. URL: <http://eprints.mdpu.org.ua> › eprint. PDF.
23. Кендюхова А. Роль оцінювання навчальних досягнень учнів у структурі діяльності особистості. Нова педагогічна думка. 2016. № 2(86). С. 136-139.
24. Кміть О.В. Контрольно-оцінювальна компетентність майбутнього вчителя іноземних мов початкових класів. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. 2020. № 9(165). С. 58-63.
25. Коберник І. Оцінювання в Новій українській школі: ресурс для розвитку замість вироку. URL: <https://nus.org.ua/view/otsinyuvannya-v-novij-ukrayinskij-shkoli-resurs-dlya-rozvytku-zamist-vyroku/>.
26. Коберник І., Топол В. Оцінювання по-новому: як закордонний досвід оцінювання в початкових класах можна використати в Україні. URL: <https://nus.org.ua/articles/otsinyuvannya-po-novomu-yak-zakordonne-otsinyuvannya-v-pochatkovykh-klasah-mozhna-vykorystaty-v-ukrayini/>.

- 27.Ковальчук Л. Моделювання науково-педагогічних досліджень. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 520 с.
- 28.Коменский Я.-А. Законы хорошо организованной школы. URL: http://makarenko-useum.narod.ru/Classics/Komensky/05_Comenius_Good_orgnz_School_Lows.html.
- 29.Концепція розвитку педагогічної освіти: Наказ Міністерства освіти і науки України від 1 липня 2018 р. № 776. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-pedagogichnoyi-osviti>.
- 30.Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / за ред. Л.М. Проколієнко ; упор. В.В. Андрієвська, Г.О. Балл, О.Т. Губко та ін. Київ: Рад. шк., 1989. 608 с.
- 31.Кузьмінська О.Г. Портфоліо як одна з форм оцінювання та саморефлексії ліцеїстів. URL: <https://fi.npu.edu.ua> > Zbirnik_KOSN > 2.pdf.
- 32.Лаврентьева Г.П., Шишкіна М.П. Методичні рекомендації з організації та проведення науково-педагогічного експерименту. URL: <http://lib.iitta.gov.ua> > PolnyText. PDF.
- 33.Лаппо В.В. Основи педагогічних досліджень. Івано-Франківськ: НАІР, 2016. 284 с.
- 34.Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Политиздат, 1975. 368 с.
- 35.Лимар Ю.М. Основи науково-педагогічних досліджень. Чернігів: Чернігівський національний педагогічний університет імені Т.Г.Шевченка, 2011. 56 с.
- 36.Локшина О. І. Контроль та оцінка успішності учнів у школах Західної Європи. Київ : КМІУВ ім. Б. Грінченка, 2002. 52 с.
- 37.Локшина О. Інновації в оцінюванні навчальних досягнень учнів у шкільній освіті країн Європейського Союзу // Порівняльно-педагогічні студії. 2019. № 2. С. 107–114.
- 38.Лузан П.Г., Сопівник І.В., Виговська С.В. Основи науково-педагогічних досліджень. Київ, 2012. 219 с.

39. Мета і цілі оцінювання у сучасній школі. URL: [http://vyzhnytsia-zosh.cv.sch.in.ua > downloads](http://vyzhnytsia-zosh.cv.sch.in.ua/downloads).
40. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів другого класу: Додаток до наказу МОН України від 27.08.2019 р. № 1154.
41. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу: Додаток до наказу МОН України від 20.08.2018 р. № 924.
42. Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 1-4 класів закладів загальної середньої освіти, затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 13 липня 2021 р. № 813. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-ocinyuvannya-rezultativ-navchannya-uchniv-1-4-klasiv-zakladiv-zagalnoyi-serednoyi-osviti>.
43. Методологія наукової діяльності / за ред. Д.В. Чернілевського, Вінниця : Нілан-ЛТД, 2012. 364 с.
44. Міхно О. П. До питання характеристики учня у теорії та практиці навчальних закладів України початку ХХ ст. Педагогіка і психологія. 2017. № 3. С. 76–86.
45. Морзе Н.В., Барна О.В., Вембер В.П. Формувальне оцінювання: від теорії до практики. Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2013. № 6. С. 45-57.
46. Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.08.2018 № 924 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу у Новій українській школі».
47. Наказ Міністерства освіти і науки України від 27.08.2019 р. № 1154 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів другого класу».
48. Науково-педагогічне дослідження / укл. Н.Н. Чайченко та ін. Суми: СОІПО, 2015. 190 с.
49. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої освіти. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

50. Нова українська школа. Порадник для вчителя / за заг. ред. Н.М. Бібік. Київ : Літера ЛТД, 2018. 160 с.
51. Онопрієнко О.В. Інструментарій оцінювання результатів компетентнісно орієнтованого навчання молодших школярів : метод. посіб. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 72 с.
52. Онопрієнко О. В. Портфоліо як засіб контролю результатів навчання на засадах компетентнісного підходу. Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань, 2012. Вип. 34. Режим доступу: http://abclab.ucoz.ua/_ld/0/18.doc.
53. Онопрієнко О.В. Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів: сутність і методика здійснення. Український педагогічний журнал. 2016. № 4. С. 36-42.
54. Основи науково-педагогічних досліджень / І. П. Аносов та ін. Мелітополь : ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2015. 218 с.
55. Остапчук С.С. Оцінювання навчальних досягнень учнів у вітчизняній педагогічній теорії й практиці кінця XIX – 40-х років XX ст.: історіографія та джерела дослідження. Педагогічний дискурс. 2013. Випуск 15. С. 507-513.
56. Панасенко Е.А. Експеримент у педагогічних дослідженнях в Україні : теорія та практика: монографія. Донецьк: «Донбас», 2013. 756 с.
57. Парфьонова Н. Формувальне оцінювання в сучасній системі оцінювання навчальних досягнень учнів. Матеріали конференцій МЦНД, 2020. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/article/view/4831>.
58. Пейн С. Дж. Учебное портфолио – новая форма контроля и оценки достижений учащихся // Директор школы. – 2012. – № 1. – С. 65-67.
59. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій / за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пехоти. Київ: А.С.К., 2003. 240 с.
60. Пожидаєва О.В. Педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності. Наукові записки: зб. ст. 2012. № 6. Сер. Психолого-педагогічні науки. С. 133–139.
61. Портфоліо учня початкової школи. URL: <http://www.classwork.in.ua/?p=1646>.

62. Портфоліо учня. Зразок оформлення. URL: <https://urok-ua.com/portfolio-uchnya>.
63. Портфоліо: Тренінг для педагогів з питань впровадження проекту Державного стандарту початкової загальної освіти / липень 2017 року. URL: [https://nus.org.ua > uploads > 2017/08 > portfolio-r. ... pdf](https://nus.org.ua/uploads/2017/08/portfolio-r...pdf).
64. Початкова освіта у контексті шкільних змін: теорія, методика, практика, досвід: монографія / За ред. В.В. Ягоднікової, О.В. Кузнецової. Одеса: Астропринт, 2021. 460 с.
65. Професійна освіта: словник / укл. С. Гончаренко, та. ін; за ред. Н. Ничкало. Київ: Вища шк., 2012. 380 с.
66. Професійний стандарт за професією «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти»: затверджений наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>
67. Редайло В. С. Педагогічні умови формування методичної компетентності майбутніх викладачів української літератури. Наука і освіта. 2014. №5. С. 266-272.
68. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Санкт-Петербург: Питер, 2002. 720 с.
69. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Методологія науково-педагогічних досліджень. Рівне: Волинські обереги, 2013. 360 с.
70. Словник-довідник з професійної педагогіки / За ред. А.В. Семенової. Одеса: Пальміра, 2016. 222 с.
71. Стребна О.В. Формувальне оцінювання як засіб підтримки і розвитку здобувачів освіти початкової школи. Педагогічний альманах. 2020. Вип. 46. С. 70-79.
72. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві. Вибрані твори в 5-ти т. Т. 2. Київ: Рад. шк., 1976. С. 465–466.
73. Технологія портфоліо учнів 1-го класу НУШ. URL: <https://vseosvita.ua> > ... > НУШ.
74. Тушева В. В. Основи наукових досліджень. Харків: «Федорко», 2014. 408 с.

75. Ушинский К. Д. Родное слово. Книга для учащихся / Собрание сочинений: в 6 т. Т. 6. Москва, 1949. 446 с.
76. Фідкевич О.Л. Нова українська школа: теорія і практика формувального оцінювання у 1-2 класах закладів загальної середньої освіти: навч.-метод. посіб. Київ: Генеза, 2019. 61 с.
77. Фідкевич О.Л. Нова українська школа: теорія і практика формувального оцінювання у 3-4 класах закладів загальної середньої освіти: навч.-метод. посіб. Київ: Генеза, 2020. 96 с.
78. Формувальне оцінювання в освітньому процесі початкової школи: навч.-метод. посіб. / Н.Б. Ларіонова, Н.М. Стрельцова. Харків: Друкарня Мадрид, 2020. 83 с.
79. Щербак О.І., Софій Н.З., Бович Б.Ю. Теорія і практика оцінювання навчальних досягнень / За наук. ред. О.І. Щербак. Івано-Франківськ, «Лілея-НВ», 2014. 136 с.
80. Ярова О. Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу (кінець ХХ – початок ХХІ ст.): монографія. Київ: Педагогічна думка, 2018. 434 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вчителів

1. Якою, на вашу думку, є основна мета портфоліо?
2. Які завдання допомагає, на вашу особисту думку, вирішувати портфоліо?
3. Чи має, на вашу думку, портфоліо переваги порівняно із іншими способами оцінювання і які?
4. Чи має, на вашу думку, портфоліо недоліки порівняно із іншими способами оцінювання і які?
5. Чи вважаєте ви використання портфоліо у першому класі достатньо ефективним, чи краще було б запроваджувати дану форму оцінювання пізніше і чому?
6. Який вид портфоліо ви використовуєте у роботі з учнями 1-го класу і чому?
7. Який вид портфоліо ви використовуєте у роботі з учнями 2-го класу і чому?
8. Який вид портфоліо ви використовуєте у роботі з учнями 3-го класу і чому?
9. Який вид портфоліо ви використовуєте у роботі з учнями 4-го класу і чому?
10. Чи проводите ви спільний для учнів класу аналіз портфоліо, щоб мотивувати їх?

Анкета для батьків

1. Чи є портфоліо у вашої дитини?
2. Чи подобається їй вести портфоліо?
3. Чи вважаєте ви практику використання портфоліо вдалою і чому?
4. Які розділи містить портфоліо вашої дитини?
5. Чи пояснювала вам вчитель особливості даної форми оцінювання та її значення для розвитку дитини?
6. Чи допомагаєте ви вести портфоліо? Якщо так, то яким саме чином?
7. Чи допомагає вчителька вести портфоліо? Як само?
8. Наскільки охоче дитина обговорює своє портфоліо з вами?
9. Як часто ви з дитиною обговорюєте її портфоліо та/або працюєте з ним?
10. Чи обговорюєте ви портфоліо дитини зі вчителькою? Якщо так, то наскільки часто?
11. Чи дійсно за портфоліо можна простежити розвиток вашої дитини?
12. Що, на вашу думку, доцільно було б змінити у портфоліо і чому?

Опитувальник для учнів

1. Чи є в тебе портфоліо?
2. Чи подобається тобі його вести?
3. Чи подобається вести портфоліо твоїм однокласникам?
4. Для чого, на твою думку, потрібне портфоліо?
5. Як саме ти вирішуєш чи додавати нову роботу до портфоліо?
6. Якщо ти би міг (могла) відмовитися вести портфоліо ти б це зробив (зробила)? Чому?
7. Чи допомагає вчителька вести портфоліо? Якщо так, то яким саме чином?
8. Чи допомагають батьки? Якщо так, то яким саме чином?
9. Чи обговорюєш ти своє портфоліо з батьками? Якщо так, то наскільки часто?
10. Чи обговорюєш ти своє портфоліо зі вчителькою? Якщо так, то наскільки часто?
11. Що ти відчуваєш коли твоє портфоліо передивляється вчителька? (Обери вірну відповідь: 1. З нетерпінням чекаєш, що вона скаже. 2. Хвилюєшся, щоб не було зауважень. 3. Очікуєш, що вчителька тебе буде хвалити. 4. Тобі байдуже).
12. Які в тебе інтереси (хобі, захоплення, улюблені справи тощо), чи відображені вони у портфоліо (якщо так, то як саме)?
13. Що б ти хотів (хотіла) додати до свого портфоліо і чому?

Бланк аналізу робочого (та/або комплексного) портфоліо

№	Показник	Кількість відповідей		
		так	не завжди	ні
1	Учень самостійно добирає роботи для свого портфоліо			
2	Роботи дібрано відповідно до їх здатності відображати прогрес учня, їх кількість не є надмірною			
3	Вчитель або батьки не здійснюють переважну частину роботи з ведення портфоліо			
4	Учень проявляє активність щодо власного оцінювання			
5	Учень накопичує позитивний досвід співпраці з педагогом у процесі оцінювання своєї діяльності, вчитель навчає співставляти об'єктивно важливі параметри оцінювання із тими, які вважає важливими сам учень			
6	Матеріали портфоліо забезпечують поступальний розвиток здатності учня до само оцінювання, відповідального ставлення до навчання та його результатів			
7	Матеріали портфоліо забезпечують не лише прагнення учня до нових знань, а й розвиток вміння застосовувати їх на практиці			
8	Матеріали портфоліо мотивують учня до розвитку			
9	У портфоліо є розділ, присвячений інтересам (захопленням) учня, який регулярно поповнюється			
10	Батьки регулярно взаємодіють через портфоліо з учителем			

Бланк аналізу демонстраційного портфоліо

№	Показник	Кількість відповідей		
		так	не завжди	ні
1	Учень самостійно добирає роботи для портфоліо			
2	Учень розуміє за якими критеріями необхідно добирати роботи			
3	Кількість робіт не є надмірною			
4	Учень накопичує позитивний досвід співпраці з педагогом у процесі оцінювання своєї діяльності			
5	Матеріали портфоліо забезпечують поступальний розвиток здатності учня до самооцінювання, відповідального ставлення до навчання, до планування і цілепокладання			
6	Матеріали портфоліо забезпечують розвиток вміння застосовувати знання на практиці			
7	Матеріали портфоліо мотивують учня до розвитку			
8	Портфоліо відображує розвиток соціальної, творчої та інших ключових компетентностей)			
9	Зміст добирається індивідуально, відрізняється від портфоліо інших учнів			
10	Вчитель паралельно веде власне портфоліо			